

Z pamětní knihy Čechů v Csehfalvě (Abljánu).
Csehfalva (maďarsky Česká Ves) či Ablján jest ryze česká vesnice, ležící nyní
v Jihoslávii, vzdálena jsouc asi půl druhé hodiny na západ od Bělocrkv...
z osmi ryze českých vesmic, které jsou v území mezi Dúni...
jež zove se Banát. Před světovou válkou tyto...
nyní jsou od sebe odděleny, takže Čes...
českých vesnic (Sv. Hel...
Nová Ograd...

Češi ve světě 5

příběhy

Srbsko

Pátý díl projektu **Češi ve světě, příběhy** je zaměřen na naše krajany v Srbsku.

Příběhy sesbíral a upravil Stanislav Havel, učitel vyslaný v rámci *Programu podpory českého kulturního dědictví v zahraničí* do Srbska, který tam působí již od roku 2017.

Věříme, že vyprávění krajanů z míst Bělehrad, Bela Crkva, Kruščice a Vršac vás zaujme svojí upřímností a pravdivostí a poskytne vám obraz jejich života, v němž dodnes podstatnou roli hrají český jazyk a česká kultura.

Předchozí díly projektu:

Češi ve světě, příběhy – Jižní Amerika, 2013

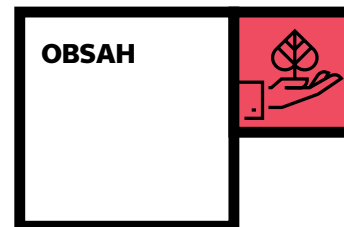
Češi ve světě, příběhy – USA, 2016

Češi ve světě, příběhy – Austrálie, 2017

Češi ve světě, příběhy – Chorvatsko, 2018

PROGRAM PODPORY
ČESKÉHO
KULTURNÍHO
DĚDICTVÍ
V ZAHRANIČÍ

Autor

Stanislav Havel

Texty editovala

Olga Vlachová

Vydal

Dům zahraniční spolupráce
Na Poříčí 1035/4, 110 00 Praha 1
www.dzs.cz

ÚVOD		4
PŘÍBĚH PRVNÍ	JAROSLAV BODNÁR (muzikant a redaktor)	6
PŘÍBĚH DRUHÝ	VALTER GAČUF (dobrá duše krajanské menšiny)	14
PŘÍBĚH TŘETÍ	BARBORA HÁNOVÁ (organizátorka církevního života)	28
PŘÍBĚH ČTVRTÝ	JOZEF IROVIĆ (podnikatel a podporovatel krajanských akcí)	48
PŘÍBĚH PÁTÝ	JOZEF IROVIĆ (voják a spisovatel)	54
PŘÍBĚH ŠESTÝ	ŠTEFAN KLEPÁČEK (zakladatel českých organizací)	64
PŘÍBĚH SEDMÝ	JARMILA LANÍK (letuška a cestovatelka)	70
PŘÍBĚH OSMÝ	JOZEF VESELI (organizátor českého života)	78
ZÁVĚR		91

ÚVOD

Projekt Češi ve světě, příběhy¹ vznikl v roce 2013, během uplynulých let seznámil čtenáře s osudy zahraničních Čechů v Jižní Americe, USA, Austrálii a v Chorvatsku. Pátý díl projektu Češi ve světě, příběhy je zaměřen na naše kraje v Srbsku.

Dvě hodiny jízdy autem na východ od Bělehradu nedaleko hranic s Rumunskem se nachází oblast nazvaná srbský Banát. V polovině 19. století se zde usadili Češi, kteří odešli ze své domoviny nejprve do Rumunska, odtud pak do Srbska. Většina krajanů přišla z rumunských vesnic Gerník, Bígr, Svata Helena a Eibenthal, kde byly velmi těžké podmínky pro život. V roce 1837 Češi z rumunské osady Peňasca založili na zelené louce vesnici Ablián, která byla ve druhé polovině 20. století přejmenována na Češko Selo, a jak název říká, žili zde převážně čeští krajané. Češi přicházeli v této době i do Kruščice, Vršace, Velikeho Srediště a Gáje. Časem se stěhovali do většího, původně německého města Bela Crkva. Dlouho se komunita nemísila s místním obyvatelstvem, ale v posledních desetiletích je zde mnoho smíšených manželství a český jazyk se vytrácí. Mladí lidé česky rozumí, ale moc nemluví, starší mluví česky i doma, ale s více či méně výrazným srbským akcentem a pro některé věci mají své specifické pojmenování, které je zkomoleninou češtiny a srbštiny.

V jednotlivých místech, kde žije česká menšina, jsou velmi aktivní České besedy, tedy krajské spolky. Česká národní rada, která zastřešuje České besedy a projednává se srbskou státní správou všechny záležitosti týkající se české menšiny, je založená na základě zvláštního zákona. Zabývá se vzděláváním, šířením kultury a používáním českého jazyka.

¹ Všechny díly projektu Češi ve světě, příběhy naleznete na: *Dům zahraniční spolupráce* [online]. Cit. 2020-09-09. <<https://www.dzs.cz/program/#krajanze-zahranici>>.

Ale nejde jen o formální sdružování. Při návštěvě české menšiny v Srbsku si každý Čech musí připadat jako doma. Krajané se snaží ukázat, co dělají, jakým způsobem se snaží uchovat českou kulturu. Pracují zde taneční, pěvecké a divadelní kroužky. V knihovnách je množství českých knih, místní rozhlas vysílá v českém jazyce, krajané vydávají vlastní časopisy. Mezi významné akce našich krajanů patří *Festival srbský Banát*, *Paprikašijáda* a třídní hudební festival *Lepota različitosti*, který se každoročně koná v Kruščici vždy druhou neděli v červenci.

Oblast je hojně navštěvovaná turisty, návštěvníci se zde dozvídají mnohé o českých zvycích a tradicích. Etno muzeum v Českém Sele je jedinečnou sbírkou starých exponátů a knih banátských Čechů. V Kruščici krajané zrekonstruovali Etno dům, kde mj. probíhá výuka češtiny.

Od roku 2000 Česká republika do srbského Banátu vysílá na základě *Programu podpory českého kulturního dědictví v zahraničí* učitele češtiny. V letech 2006/07 až 2008/09 do této destinace dojížděli učitelé vyslaní do Rumunska.

Příběhy pro tuto knížku sesbíral a upravil Stanislav Havel, učitel, který v Srbsku působí od září roku 2017 a který je již v pořadí 12. učitelem vyslaným do Srbska na základě uvedeného programu.

Z příběhů je zřejmé, že si naši krajané svoji původní domovinu uchovávají hluboko v srdci. Dbají na zachování jazyka, zvyků a kultury. Celým rokem prostupují oslavy a dodržují se české světské i církevní tradice, někde vedle srbských nebo rumunských či tradic jiných národů. Krajané si váží hodnot, které my v České republice mnohdy opomíjíme.

Autor se snažil zachovat autentickou podobu češtiny, příběhy proto nebyly upravovány a byly v nich také ponechány chyby a zvláštnosti řeči tamních Čechů.

Věříme, že vyprávění krajanů z míst Bělehrad, Bela Crkva, Kruščice a Vršac vás zaujme svojí upřímností a pravdivostí a poskytne vám obraz jejich života, v němž dodnes podstatnou roli hrají český jazyk a česká kultura.

Olga Vlachová

Jaroslav Bodnár (muzikant a redaktor)

(narozen 1962, Vršac)

Jaroslav Bodnár je profesionální muzikant a ve „svém“ Českém mediálním centru natáčí dvě rozhlasová vysílání pro českou menšinu v Srbsku. Jedno se jmenuje *Krajanka* pro místní Rádio Bela Crkva a druhou relaci *České slovo* můžete slyšet každý druhý čtvrtek na srbském veřejnoprávním rozhlasu Radiotelevize Nový Sad. Jarko Bodnár byl předsedou sdružení Češi jižního Banátu a sekretářem České národní rady.

Jarko, mohl byste se stručně představit?

Jmenuju se Jarko Bodnár, jsem z Bele Crkvi, můj otec je Čech z Kruščice a maminka Srbka z Bosny a mám 58 let. Já jsem přišel s rodiči do Bele Crkvi, když jsem byl malý a můj tatínek tu dělal boty. Boty opravovali a také dělali na meru. Moje babička byla jediná žena v celé Jugoslávii, která dělala boty. Já jsem již v tradici bot nepokračoval a studoval jsem něco jiného.

Co jste studoval?

Základní školu jsem skončil tu v Bele Crkvi a měl jsem lásku na elektroniku, tak jsem odešel studovat elektroniku do Vršce. A potom jsem se oženil.

Kolik máte dětí?

Mám tři děti. Všichni už jsou velcí. Nejstarší je Kristian, pracuje a žije v Banja Luce, pak mám dceru Karolinu, která skončila dvě fakulty a dnes učí český jazyk na základní škole v Bele Crkvi. Nejmladší je Adam. On je student a chtěl by dokončit fakultu informatiky. Jinak dcera je zpěvačka a nejmladší syn je dýdžej.

Odkud přišla vaše rodina do Banátu?

Oni přišli z městečka Habry nebo Habří. Nevíme to přesně, ale myslím, že je to na Moravě, ale takových míst má dost. Já když jsem byl v Čechách, tak jsem hledal to místo, ale našel jsem jiné Habry. Ale vím, že naši přišli přímo z Čech do Kruščice, a ne přes rumunský Banát.

Máte sourozence?

Od matky jsem sám, ale můj otec měl tři manželky a s každou měl jedno dítě. Moje nejstarší sestra žije jako v Bele Crkvi, prostřední žila v Německu, ale bohužel zemřela, měla rakovinu. A rozdíl mezi námi je čtrnáct let. Maminka byla ze začátku doma a pak se zaměstnala jako kuchařka ve školce.

Čím se živil tatínek?

Tatínek dělal boty, ale měl taky rád elektroniku. Měl hodně knih a já jsem je četl. Vztah k elektronice mám po tatínkovi. Tatínek klidně odešel pěšky do Vršce, aby koupil, co mu chybělo.

Vy jste s elektronikou také pracoval?

Jak jsem skončil školu, otevřel jsem si servis, a to jsem dělal víc jak deset roků. Potom se to už tak nevyplatilo, protože elektrotechnika přicházela levná z Číny, tak se to nevyplatilo opravovat jako servis, ale já jsem začal elektrotechniku prodávat. To bylo super, to byl výborný nápad. To šlo opravdu dobře.

Ale to nebyla vaše první práce?

Ne. Já jsem začal pracovat v továrně. Ale to bylo moc těžký. Nemohl jsem dělat práci, kterou jsem mohl. Dělal jsem jako bez školy. Jednou jsem odešel do práce bez kola.

Jaroslav Bodnár s kytarou

Jarkova první kapela *Hotel* při vystoupení v Subotici v roce 1984

Na jednom obchodě jsem uviděl, že je prázdný a vydává se. Zeptal jsem se, kolik stojí, a stál tři sta marek. To byla moje tehdejší plata¹. Ale já jsem řekl, že to chci. Na začátku jsem neměl nic. Měl jsem jednu tašku a jeden instrument na měření. To bylo všechno. Ale znal jsem to pracovat, tak jsem otevřel ten obchod.

Jak to šlo?

Jo. Byl jsem mladej majstor². Šlo to dobře. Nebyla pravá konkurence. Mě to moc bavilo, dokonce jsem začal chodit na fakultu na elektrotechniku, ale na to jsem pak už neměl čas ani peníze. To jsem nechal. Ale když děti vyrostly a já měl víc peněz, tak jsem odešel na fakultu pro media. Tam jsem byl nejlepší student. Tak teď jsem diplomovaný producent.

Co vás bavilo, to jste vystudoval...

Měl jsem pak i zkušenost. Volali mně už v devadesátém roce a chtěli, abych udělal pro Belu Crkvu radiostanici. Já jsem to měl rád a řekl jsem, že to udělám. Tak jsme od roku devadesát tři měli Rádio Bela Crkva.

¹ plata – výplata

² majstor – mistr, znalec svého řemesla

Tatínek Jaroslava Bodnára Ernest s mandolínou

Byl tenkrát v rádiu pořad v českém jazyce?

Já jsem to chtěl, tak jsem udělal emisiju³ a jmenovala se *Setkání*. A bylo to hodinu na týden.

A kdo s vámi dělal české vysílání?

Ze začátku jsme byli dva. Já a Anton Strnad. Já jsem všechno připravil a on to čtl na češtině. On pak ale více nemohl a po něm přišla Vlastenka Krišánová. Ale já jsem pak z toho rádia odešel a chtěl jsem udělat svoje rádio.

To se povedlo?

Psali jsme projekat. Lidi mně pomáhali. A měli jsme kontakt v Jihomoravském kraji, tak jsme jim poslali náš projekat a oni to podpořili. A vzniklo Rádio Sunce a každý den jsme měli vysílání v českém jazyce navečer. Hodinu nebo dvě. Pak vyšel zákon, že ve městě může být jenom jedna frekvence a my jsme šli do konkurzu, ale frekvenci dostalo Rádio Bela Crkva.

³ emisija – rozhlasové vysílání

Jak dlouho vysílalo Rádio Slunce?

Asi deset roků. Rádio Slunce skončilo, ale zbylo nám studiu a dnes můžeme díky tomu dělat v tomto studiu vysílání *České slovo* na veřejnoprávním rozhlasu.

Jak jste se dostal k muzice?

Můj tatínek hrál na hodně hudebních nástrojů, ale nejvíce na kytaru a na mandolínu. Měli kapelu a hráli i pod okny dívkám a chlapci to i platili, aby tak hráli. Já jsem z český ulice, kde bydleli další dva Jaroslavové – Čežek a Stehlik, a všichni byli muzikanti. Já jsem k nim chodil a zkoušel jsem si hrát sám harmoniku.

Kolik vám bylo let, když jste poprvé zkoušel hrát?

Myslím, že míň než deset. No, když jsem měl deset let, narozeniny, dostal jsem dárek. Dávají se tu různé dárky, někdo nože, zbraně nebo co. Ale Češi si vždy dávali hudební instrument. Chtěli, abych si harmoniku zkusil a já jsem normálně začal hrát. Nikdo nevěřil, jak umím hrát. Celou noc jsem potom hrál. Já jsem se právě učil od mých sousedů. Potom jsem dostal i svého učitele na harmoniku. Ale jednou jsem při procházce městem našel inzerát, že se prodává elektrická kytara. Tak jsem prosil doma, šetřil, a nakonec si tu kytaru koupil. Začal jsem na tu kytaru hrát.

Jaroslav Bodnár (uprostřed) jako divadelní herec ve hře *Gusari* v roce 1997

Vím, že jste hrál v několika kapelách. Jak se jmenovaly?

Když jsem chodil do školy se učit hrát, tak jsem potkal kamarády, taky Čechy. To byli tři bratří a dva byli muzikanti. Asi ve třinácti letech jsme měli spolu kapelu a ta se jmenovala *Červení d'áblové*. Měli jsme i svoje nahrávky. Pak jsme furt hráli, trochu dospěli, zlepšili se a založili jsme kapelu *Hotel*. Hráli jsme i českou muziku, ale jen tu lidovou, kterou jsme znali. Měli jsme i svoje autorský písničky. Hrávali jsme hlavně tady po vesnicích na různých posvíceních a zábavách.

Máte nějaké nahrávky?

Něco jsme nahrávali. Náš člen Toni Stehlik bydlel v Bělehradě, tam pracoval a měl kontakty, ale studia byly moc drahý. Tak jsme nahráli dvě písničky a poslali na soutěž do Bělehradu a oni řekli, že je to v pořádku, že můžeme přijít. V té soutěži byly jenom bělehradský bendy a my jsme to vyhráli. A na titulní straně *Radia Tv revue* s námi vyšel článek, že kapela *Hotel* vyhrála soutěž. Ještě jsme pak odešli na soutěž, která se jmenuje *Gitarijada* ve Zaječaru, tam jsme šli vlakem a dostali cenu za nejlepší aranžmá. Byl s námi i pořad v *Rádiu Bělehrad*, kde zahráli naše písničky, a díky tomu, že jsme dostali cenu, mohli jsme zadarmo nahrávat ve studiu bělehradského rádia. Písničky, které jsme nahráli, jsme pak poslali na soutěž, která se jmenuje *Omladina*, v Subotici a taky jsme dostali nějaký

Jaroslav Bodnár (vpravo) při natáčení videoklipu *Abliánské údolí*, Česko Selo

Slavnost svatého Urbana. Jaroslav Bodnár s kytarou, Bela Crkva, 2020

ceny. A dveře se otevřely. Ale ženil se jeden, ženil se druhý, ten dostal dítě, ten se hádal s manželkou, a tak kapela *Hotel* skončila. Několikrát jsem udělal, abysme se znovu setkali. Ne moc se mi to daří.

Kde jste hrál, když skončila kapela *Hotel*?

Já jsem došel hrát s druhým lidem. Další moje kapela se jmenovala *Haj*. V další kapele jsem hrál na klávesy, potom jsem byl jenom zpěvák. Hrál jsem i v kapele, která měla sedm členů, ale to nemoh nikdo zaplatit. Pak jsem hrál jen s Vaclavem Stehlikem a měli jsme i kapelu a bend se jmenoval *Červeno a černo*. A kde byli Češi, tam jsme hráli českou písničku.

Co podle vás znamená česká písnička pro naše kraje v Srbsku?

Moc. Dřív do devadesátých nebylo spojení s Českem. Jenom jsme si dopisovali písmo nebo se setkávali spolu na moři. Jediné, co Čechy drželo, byl kostel, víra, oslavy a muzika. Ty pingbály a to vše okolo byla jenom česká muzika. To pamatuje ale už jen můj otec. Hrály se i srbské, ale hlavně české písničky. To bylo do let šedesátých, sedmdesátých. A dokonce byla dřív bezplatná škola české muziky v Českém domě. Já jsem pak dělal i české diskotéky. No a s českou muzikou pak byla i česká divadla.

Hrál jste v českém divadle?

Já si pamatuju, že moje první role byla kominík, pak jsme hráli nějaký komedie a já jsem byl několikrát herec. Pamatuji si už jen hru *Dvojník*. Pak ale v roce 2001 nastal rozkol mezi Čechy v Bele Crkvě.

Co se stalo?

Byl to spor mezi starými členy besedy a mladými. Tak jsme se setkali, přišli jsme ke mně. A řešili jsme, co budeme dělat. A založili jsme sdružení Češi jižního Banátu a já jsem byl první předseda. Chtěl jsem být jenom rok a pak měly být volby. Bylo to dobré, protože my jsme přinesli kvalitu a konkurenci Českým besedám. Všechno jsme probudili.

Co všechno jste dělali?

Měli jsme školu muziky a folklor. Našli jsme si učitele na folklor. Měli jsme i noviny – *List jižního Banátu*. A rádio. To se jmenovalo *Hlas jižního Banátu*. Rádio byl největší úspěch Čechů jižního Banátu. Drželi jsme i výuku českého jazyka. Zavedli jsme manifestaci *Dny české kultury*. Poprvé to bylo v roce 2002.

Jak Dny české kultury vypadaly?

Udělal jsme výstavu starých fotek, rukodělných prací a hrál tam i český orchestr. Nechyběla tradiční česká jídla, koláče, štrúdl. Největší úspěch ale měly staré fotky.

Měli jste i kroje?

Ze začátku neměli. Sešli jsme se a přemýšleli, co budeme dělat. Nakonec jsme vymysleli, že půjdeme a budeme vybírat na kroje po tisíci dinárů. Dřív to bylo dost peněz, ale každý člověk dal.

Vy jste stál i u zrodu České národní rady?

Česká národní rada se založila v roce 2010, já jsem byl její sekretář. A protože mám rád média, tak jsem začal s novinami a potom s internetem. Pracoval jsem pro Českou národní radu asi čtyři roky, možná něco víc. I teď rád pomůžu, když je zájem.

Valter Gačuf (dobrá duše krajanské menšiny)

(narozen 1941, Bělehrad)

Valter Gačuf byl prvním předsedou nově založené České besedy ve Vršaci. Dnes je dobrou duší České besedy Vršac a najdete ho téměř na všech akcích Čechů ve Vršaci a v širokém okolí. Pochází z české evangelické menšiny z Velikého Srediště.

Můžete se nám představit? Odkud pocházíte vy a vaše rodina?

Ja su Gačuf Valter, narozenej su v Bělehradě 9. dubna roku 1941 tři dny po bombardování Bělehrada, takže moje rodina mě volali, že mě nedonesl čáp, mě donesla štika¹.

Narodil jste se do bombardovaného Bělehradu. Vypravovala vám maminka, jak to tehdy bylo?

Jo. To byly pravoslavný Velikonoce, neděla. O pěti hodinách ráno voni došli, nikomu nic neřikali, že dojdou a bombardovali Jugoslaviju, ale jednoducho došli a bombardovali Bělehrad a lidi nevěděli, co se děje. To ponejprv bylo, že aviony bombarduju. Lidi utikáli ven z Bělehradu na pole. A ten díl se dnes menuje Bežanijska Kosa, tam lidi i spali. Byl to duben a přselo. Můj strýc měl jednoho mlíkaře, kerému donášel mlíko z dědiná, kerá se menovala Kumodraš, a on odešel k tomu sedlákovu domů a on je tam přijal. S tím, že oni všichni spali na slámě na zemi, enom maminka dostala postel, protože byla v druhém stavě. Ale Komudraš byla dědina a moje maminka nechtěla, aby se jí dítě narodilo na dědině. Dnes je všechno vystavěné a je to v Bělehradu, kdyby to věděla, tam mohla zostat i tam. Ale muj druhe strec byl na kraji Bělehrada, to se menovalo Marinkova Bara, ten díl.

1 štika – bomba

Tam přešla moje maminka a ja jsem se tam narodil doma ve stavení 9. dubna.

Jak to bylo potom?

Byla válka, byla. Tatínek byl pola Němec, ale odešel do jugoslovenské vojsky, když království jugoslovenský kapitorovalo 12. dubna. A pak celý vojsko, každej, kdo měl německé krvi, musel jít do wermachta, a kdo nechcel jít, byl zastřelenej a mohl si vybrat buďto jako izdajnik², jak se říká, anebo jako dezterter, ale co vodešel do vojska, a ti, kteří nebyli Němci, Srbi, tak ti odešli do Německa dělat jako zajatci.

Kdy se vrátil váš tatínek domů?

Došel domu na dovoleno čtyřicátého třetího roku, říká: „Já včil idu a nevím, že se nědy ještě uvidíme.“ A maminka, že prej proč? „Idu na vychodni frontu do Ruska a z východního frontu se ještě nikdo živej nidy nevrátil, nebo jenom v kisně³.“ A tam šel jako německej voják. Dovoli mu, aby si přišel domů rozločit, a protože neměl rád nacisty, Hitlera, tak šel na istoční, východní front. Tam šli trestovaný oficíři a vojáci šli ti, kerý měli vroubek a neměli rádi Hitlera. Maminka vodešla do Srediště k mamince a tatínkovi a tam jsme žili od čtyřicát prvního do čtyřicát pátého.

Vaše maminka byla Češka?

Maminka byla Češka, protože stařeček i babička byli Česi. Tatínek byl pola Němec.

Jak se maminka jmenovala za svobodna?

Žalkovský. Oni pochazijou z Moravy. Z Klobouka. Stařeček byl kovář a dělal ve Malom Središtu. My jsme to volali Prňava. To je rumunsky. Vona tam byla, když začala chodit

Valter Gačuf jako turistický horský průvodce

2 izdajnik – zajatec

3 kisna – bedna, rakev

Valter Gačuf (vlevo nahoře) se svými rodiči a dalšími členy rodiny

do školy. Tak první a druhou třídu chodila do rumunské školy a učila se rumunsky a srbsky. A doma se učila česky. Rumuni píšou latinicu, tak už uměla latinicu, a potom naučila naše slova. Rumunsky uměla číst, psát a mluvit. Pak si dědeček koupil stavení a udělal si kovárnu ve Središtu a dělal ve Središtu jako kovář. A ve Središtu byla česká škola od první do čtvrté třídy. Bylo dost Čechů. Někdy bylo 1 500 Čechů před druhou válkou. Pak třetí a čtvrtou třídu šla do české školy a naučila se česky číst a psát a naučila se ještě srbsky. Takže uměla česky, srbsky a rumunsky. A vedli ni bévali Němci a měli dcery a ona se s těmi dcerami kamarádila a naučila se německy mluvit. Když naplnila devatenáct roků, tak holky musely pracovat, složit, ona jako kučna pomocnica⁴. A došla do Veršic. A ve Veršici dělala u jednoho Němce, kerej držel, jak se říká, železnictví. Měl svůj kvelb, krám, obchod. A vona dělala tam a čtvrtkem a sobotou byl pracovitej deň, trhovitej deň. A manželka teho, co dělal s nim, pomáhala, protože když je trhovitej deň, tak hodně lidí dochází. Ta se roznemocnila a nemohla dojít. A ten pán říká mamince: „Jozefa, ty dnes budeš dělat se mnou ve kvelbě. Nemože nikdo druhej a ty mně pomožeš.“ A vona: „Já se do tého nic nerozumím.“ „Nemusíš nic rozu-

⁴ kučna pomocnica – pomocnice v domácnosti

mět, hlavně dávej pozor, aby někdo něco nevzal.“ A protože vona uměla dobře vykládat jako i já. Jak dojdou Rumuni, vona s nima hned rumunsky. „A gazda, kde je toto?“ Donesla a tam zaplaťte. Došli Česi a vona s Čechama sem tam. Se Srbama... A když zhotovili práci, ten prej: „Kolik vy jazyku umíte?“ A prej: „Umim čtyři jazyky a tři číst a psát.“ A maminka začala dělat v krámě. První, že byla mladá a uměla s každým. A po dvou měsících: „Jozefa, estli ty se chceš naučit i německy?“

Ale ona uměla německy?

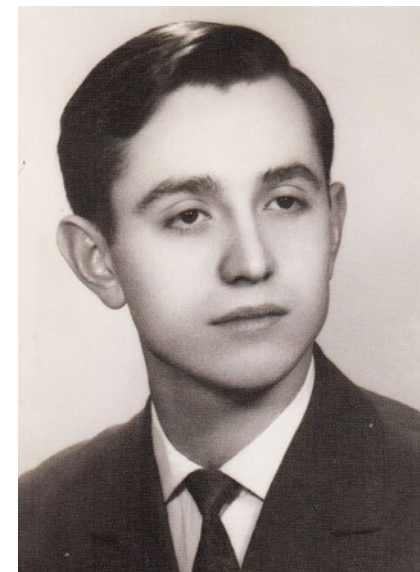
Uměla mluvit. Ale neuměla číst. A ona: „Chtěla bych, ale nemůžu, kde se to učít.“ „Víš co, ode dneška na dál. Ty budeš dělat se mnou, a když zhotovíme tady v krámu všechno, když zavřeme krám, pudeme večerat a po večeri si sedneme ke mně do kanceláře a jednu hodinu se budeme učít.“ A von ju naučil, aby psala i goticu. To málo kerej Němec aj ví. Tak jí pak volali tady, když dostali něco na gotici.

Jak to bylo s tatínkem?

Von vodešel na východní front, a když se mu ukázala příležitost, von utekl k Rusům, přeběhl k Rusům. A protože von sám přeběhl, nezajali ho, tak měl status vyšší. Žil si tam svobodně, mohl jít kam chcel, enom nemohl jít z té dediny. Ve čtyřicátým osmém roku odešel do západního Německa. Já jsem to ani nevěděl, ani maminka. Až roku 1952 se hlásil z Německa, že hledá rozvod, aby von se tam mohl voženit s Němkou. Nedošel sem (do Jugoslávie), protože vykládali, že tu stojí na každém rožku partyzán a zabijí Němce. Ale to tak nebylo. My jsme mysleli, že zahynul. Maminka ho hledala přes Červený kříž, ale ten nebyl v Rusku, tak ho nenašla.

Jaké bylo vaše dětství?

Nás bylo deset dětí. Čtyři bratři a šest sester. Ale jedna sestra nám umřela malá. Maminka se podruhé vdala. Hned se nesezdali, tak já se jmenuju Gačuf po tatínkovi a ti jako

Valter Gačuf v roce 1961

Kostić. Zostalo nas teda devět a před dvouma rokama mi umřela ještě jedna sestra vod leukémie. Do čtyřát páté jsme žili ve Velikom Središtu. Pak maminka přešla do Vršic. O mamince se vykládalo, že je kráva s dvoma telatama, tak aby se to nevykládalo, tak vona se posbírala a došla do Vršic. Já s mojou sestrou Martou. Já měl čtyři roky, vona měla rok, já jsem ju hlídal a maminka šla dělat, byli jsme sami doma. Bévali jsme v bytě, dostala (maminka) dvě seknice. Pak se seznámila se Slávkem, žili jsme zároveň a narodila se nám sestra. Jednou mi Slávek dal ušit kabát a maminka, estli muži říct táto, mně to bylo trochu nešikovný, ale dobře, pak zvostal táta do smrti. A dycky, když vykládám, tak říkám táta. Abych věděl kterej, tak říkám Slavko nebo Franc.

Wy jste chodil do srbské školy, ale doma se mluvilo česky?

Do srbské školy. Ale maminka mě naučila česky. Říkala: „Řekni ř, mně.“ My jsme vykládali všici mezi sebou česky. Můj stréček, maminčin bratranec, měl knihovnu vedle kostela ve Središti. Když jsem šel k němu, já jsem si vždycky bral knihy. Von prej: „Kluku, jestli si chceš pročíst, vem si ju dom.“ Tak já jsem si čtl. Já jsem dost těch knížek pročtl.

Češtinu tedy máte z domu a z knih?

No, ja. Když čtaš, tak se naučí aj správně mluvit i jak se patří.

Se syny ve Splitu v roce 1980

Valter Gačuf (vpravo) s krajany z rumunského Gerníku

Bylo kdysi hodně Čechů ve Vršaci?

Bylo a byla i Česká beseda, a to držel Karla Šafaříka tatínek. A když von umřel, tak to spadlo. Češi se ženili se Srbkyňama, Maďarkama.

Jak ve Velikom Središti fungovala česká komunita?

Měli svoji školu a scházeli se u kostela. Jsme se scházeli, když byly svátky, a říkali jsme básničky. Škola byla do padesát čtvrtýho.

Kostel ve Velikom Središti je unikátní v tom, že jde o evangelický kostel. Jak přišli čeští evangelíci do Srediště?

Tito evangelíci do Središta došli z Klobouků z Moravy roku 1842. Jedni utíkali od katolíků, nechceli být katolíci. A jedni došli, kteří byli vojáci. Tu byla kasárna, když bylo Rakousko-Uhersko. Voni by se pak vrátili dom, ale prej doma vykládali, že tam je taková půda. Když dáš knoflík do zemi, do podzima ti vyroste kabát. A pak voni s celéma rodinama došli sem. Cestovali dva tři měsíce. Šli pěšky a trochu té chudoby si vzali s sebou a vzali si kalich a zpěvníky, kancionále. Dyž došli, tak hrabě Lazerecić, kterej měl dva veliký dvory, jemu potřebovalo lidstvo, von měl zemi, ale neměl mu kdo pracovat. A Češi byli známi tu jako dobrý řemeslníci, protože voni uměli moc dobře dělat s dřevem a s takovejma věcma.

S manželkou Marií
v lázních Lukovska Banja

Tak von jim nabídl, že jim dá zem. A dal jim celou ulici ve Središti a oni se scházeli vždy u někoho doma a drželi kostel.

Jak postavili kostel?

A můj prastařeček Žalkovský říkal: „Víte co, lidi, když jsme se včil zbráborali, vystavíme kostel. Jo, ale nemáme peníze. Já prodám jednoho vola, ten druhý dá plemenicu, ten koňa. Každý něco dá.“ A nasbírali peněz, ale ještě to nebylo dost. A pak jdeme k hrabětovi, abychom se vyptali vod něj. A von: „To je pěkný, že chcete mít svůj kostel, ale já vám peníze nedám.“ Ale prej: „To so všechno moje lese. Běžte, nasekejte si dřeva, kolik chcete. Tam je můj kame-nolom, nalámejte si kameňa, kolik chcete. Peníze nedostanete, dostanete materiál.“ Takže voni začali čtyřicát čtvrtého a 1866 ho vystavěli, zhotovili a vysvětili. A vod toho času se vede jako kostel.

Vy jste chodil do kostela?

Jo, chodil jsem se strejcem, stařečkem. Ze začátku to bylo. A do čtyřicát osmého vždycky ráno, když stihneme do školy, když dojdeme, pak si všichni postopame a modlíme se. Mužské z jedné strany a ženské z druhé strany. A učitelka volala maminku, prej: „Proč se von nechce se křížovat?“ „Von je evangelík. Evangelíci se nekřížují.“ Pak po čtyřicátym osmym už nebylo modlení. Ale já jsem docházel ke stařečkovi a slavili jsme Vánoce i Velikonoce.

V kostele byly všechny obřady v českém jazyce?

Ano. Když byla zima, tak se nesedělo v kostele, ale v knihovně. Protože v knihovně byla pec. Tam je ta pec ještě taková, jaká byla. Protože někdy byly zimy takový, maminka vykládala, že se nemohlo vlízt do kostela. Chlapi šli a s lopatama udělali vchod. A přes sních se vlížalo. Anebo bylo tolik sněhu, že děti lezly lidom na staveňa. A když se šlo spát, tak se nesly lopaty do stavení, protože ráno vstaneš a nemůžeš otevřít dveře vod sněhu.

Vzpomněl byste si na kazatele, který byl ve Velikom Središti?

Kazatel byl, ale já nevím, do jakého roku. Myslím do padesátého a pak víc neměli. Dlouho to byl můj stréc. Pak byla ještě ta ... hm. Ona přijde do kostela a říká, zpevník číslo to a to, zpívají a pak vona veme a čte z bible kazání to a to. Pak se povykládá a zase zpívá.

Jaká byla vaše další životní pouť?

Od čtyřcát pátého jsem ve Vršci, od čtyřicát osmého jsem začal chodit do první třídy. Zhotovil jsem osmiletku. Před tím byla sedmoletka. Pak když jsem zhotovil osmiletku, mohl jít do gymnazije nebo do vyšší školy, do střední školy nebo na řemeslo nebo tak.

Valter Gačuf předává poděkování Anně Sedláčkové za spolupráci
České besedy Vršac a Ústeckého kraje

Kam jste šel vy?

Já jsem šel na řemeslo, šel jsem do tiskárny. Protože můj tata Slavko a vedoucí té tiskárny Jovanović Sáva byli ročníci a zároveň chodili do školy. A zajímavý je, že já s jeho synem jsme taky šli zároveň do obecné školy. Oni se potkali a bavili se. A prej: „Kam pode ten tvoj.“ Já jsem chtěl být precizín, fajnové mastr. Prvně jsem chtěl jít na automechaničara. Ale Slavko znal toho mechaničara a nedal mi, abych šel k nějakému hoštaplerovi. Prej: „Pudeš do tiskárny.“ Pak když jsem šel do školy, ti, který chodili k němu (na automechanika), říkali, že jen lepili kola na bicyklu.

Já jsem hodně předtím knížek přečetl, ale nikad jsem si nerozmýšlel, jak se ty knížky dělají. A prej pudeš do tiskárny a budeš sázeč. A Jovanović Sáva je ti vedoucí. Já došel jednou vo sedmi hodinách ráno. Přišel jsem do slagičnice, kde se sází písmo. Měl jsem se hlásit u Kakov Jana, ale on se menoval Kakovan Alexandr. Tři roky jsem se učil tiskařem s tím, že my jsme pře poledni pracovali od šesti do dvanácti. Pak od půl druhé do šesti do sedmi, jak kdy, jsme šli do školy. Tam jsme se učili jazyk, počítání, ekonomiku a teorii.

Žil jste ve Vršaci a cestoval jste do Československa. Můžete porovnat tehdejší život v Jugoslávii a v Československu?

My jsme byli pro Čechy Amerika. My jsme mohli jet, kam jsme chceli s našim pasem. Aj do Ruska, aj do Ameriky.

Byla životní úroveň vyšší v Jugoslávii?

Byla, vyšší byla. Já jsem byl v Čechách ze šedesát čtyři na šedesát páté.

Jak to tehdy vypadalo v Československu?

Já jsem byl u vojska a byl jsem esperantista. Dopisoval jsem si se čtyřiceti zemí. Já jsem měl předplacené na noviny esperantské mezinárodní, které se menovaly *La praktiko*. A každě,

Valter Gačuf (vpravo) na Dunaji v roce 2008

Valter Gačuf (vpravo) jako turista a horolezec na Frušské hoře v roce 2013

kdo byl předplacené, měl právo si poslat svůj adres. I já jsem si dal můj adres. Já dostanu domu dopis a já otevřu a tam ještě jedno psaní, ale zavřený. A otevřu a tam Iva Mráková u Ústí nad Lábem si chce dopisovat se mnou na esperantu. Já, když jsem byl ve vojsku, tak jsem napsal všem, že se nemohu s nikým dopisovat. A že se jim hlásím, když budu moci. Jen té Ivě jsem odepsal. První psaní od ní jsem dostal na esperantu a já odpověděl, že jsem půl Čech. A druhé psaní došlo půl na esperantu a půl na českém. A že prej, estli umim psat i čist na českem, ji by bylo levněj dopisovat si na českém. Já jsem napsal, že rozumim, ale nevim, kolik budeš rozumět ty mně. Protože já mluvím tady ten náš jugoslovensky-česko-srbsky.

Jak jste se dostal do Československa?

Já jsem přijel z vojska a měl jsem měsíc dovoleno, abych si vodpočal. A pak jsem se musel vratit. Já poslouchám rádio a otevřelo se šedesát čtvrtýho roku avio linia Bělehrad – Praha. Já si povídám, kdybych měl peníze, mohl bych jet k Ivě. Ale pak jsem se voptal, že lacinější je karta na vlak. Já jsem se přeptal, koupil jsem kartu na vlak a vona mně volala, abych došel. Měl jsem adresu a já jsem došel tečno na Vánoce. V osm hodin večer jsem stih. (smích)

Jak vaše návštěva vypadala?

Cestoval jsem dva dni. Přespal jsem v Rakousku na hranicích, protože tenkrát jel vlak do Čech jen jednou za den, a to v devítí, já jsem stihl vo dvou. Vlak zastavil a celník prej:

Valter Gačuf (vlevo) na tradiční krajašské akci Paprikašijáda, Češko Selo, 2016

„Raus, raus.“ Já, že Čechoslovakaj a on, že *morgen*. Tak mě vyvedl a ukázal hospodu a měl jen dináry a von prej dináry *gut*. To byla malá dědina, nevim estli mělo padesát stavení. Tam jsem přespal.

Potom jste se dostal do Ústí nad Labem?

Dostal jsem do Ústí a ptal jsem se, kde je ulice Na Schodech. Jak jsem přišel do Čech, vidim dva ruský vojaci, a říkam: „Aha, vlízám do ístočného bloku⁵.“ Na hranicích mě kontrolovali. Pozdravil jsem *Dobré deň*. „Co jste vy? Čech? Odkadpak?“ „Z Jugoslávie.“ „Co jste dělal tam?“ „Ja su tam narozenej. Já tam žiju. Já včil du na návštěvu.“ Jemu to nebyl jasný, ale když jsem dal pas. A ten oficír: „Co prej nesete.“ „Nesu litra kořalky a deset škatulek cigaret.“ Ale už jsem víc neměl deset, ale jen osm, protože jsem dvě dal železničárovi. Ivě jsem vzal svetr a makedonskou šálu a klukovi bratrovi jsem vzal pulovr.

Jak na vás působilo Ústí nad Labem?

Všechno bylo takový tmavý a šedivý, nebylo to veselý. Je to největší industriální město.

Můžete porovnat Vršac a Ústí nad Labem v roce 1964?

Vršac byl veselejší. Tam (v Ústí nad Labem) jdeme okolo prodejny. Auslangy⁶, tam všechno prázdný, málo. Jedny střevíce tak vystavený. A u nás kvelby plný. Pak mě vedli i do tiskárny. Já jsem jich nechtěl říci, že nemaj nic. Řekl jsem, my jsme Balkánci, my to máme všechno vystrkaný ve výloze, vy to máte pěkně esteticky. Oni měli peníze, ale neměli, co koupit za to.

Jak vypadala tiskárna v Československu?

To bylo stejný. U nich se jenom pracovalo jinak.

Zkusíte porovnat jídlo?

Tady sis mohl koupit celou ljuvenicu⁷. A tam (v Ústí nad Labem) se enom na kosky kupovalo. A ani nevěděli, co jsou banány.

Iva pak přijela k vám?

No, ja. Já jsem ji zavolal a ona přišla v červenci a my jsme ji vedli na moře. Já ji vykládám, že tady má všelico. A ona začala privredna⁸ a všechny kvelby prázdný.

Kdy to bylo?

V šedesátym patym, ale my jsme to ani nevěděli. Pokud jsme byli tu, všecko normálně fungovalo. Odešli jsme na moře 15 dní, a to se proměnilo. Restrikce to menovali. Nedovolili víc, aby se dováželo z jinozemství. Enoma naše. A měňaly se ceny. Všechno vodošlo na vrch. Já jí vykládal, jak je tu všechno lacino, a ono to všecko podražilo.

Valter Gačuf značí turistické značky na Vršackých planinách

6 auslangy – výlohy
7 ljuvenica – meloun
8 privredna – reforma

5 ístočny blok – východní blok

Valter Gačuf (vlevo) na setkání českých krajanů s velvyslankyní České republiky v Bělehradě Ivanou Hlavsovou, Češko Selo, 2017

Tato situace trvala dlouho?

Ne, pak se vrátilo na lepší. Ona odjela a pak se vrátilo. Enom to mohlo počkat.

Otočíme list. Jak vznikla Česká beseda ve Vršaci?

Čeda Grbič. Jemu je maminka Češka a tatínek Bosánac, Srbin. A von došel na to, aby osnoval Českou besedu. A on pak volal vŕecké, které zná. My jsme se založili a bylo nás šestnáct. A kdo je nestarších po rokách, byl první předseda, takže jsem já byl první předseda této České besedy. A já jsem podepisoval vŕecky dokumenty a pak Čeda, protože pak jsme vybrali Čedu, aby byl předseda. Já jsem řekl, že nejsem pro to.

Kdy byla založena Česká beseda?

2014 v květnu. A 2015 jsme jeli do Ústí nad Labem. A scházeli jsme se v mestné zajednici.

Jaké měly být hlavní aktivity České besedy?

Hlavní je to, jak se menujeme. My jsme KUPU. To je kulturno-umetničko-prosvetno udruženje⁹. Takže můžeme dělat kulturu, umění i školu. Můžeme dostávat nějaký peníze.

⁹ kulturno-umetničko-prosvetno udruženje – kulturně-umělecko-vzdělávací sdružení

Pémský pochod 2020, Valter Gačuf stojí druhý zprava

Jak fungovala ze začátku Česká beseda ve Vršaci?

Dobře to fungovalo, pěkně to šlo vŕecko. Pak se trochu pokazilo.

Jaké jsou vaše hlavní aktivity?

První teda bylo, co budeme dělat. My neumíme tancovat, neumíme zpívat, ale kultura jednoho národa není jen toto. Můžeme dělat izložby¹⁰. Můžeme dělat literární večery. Třetí můžeme zavolat Čechy, že přijdou voni sem a my tam. A ze začátku nám šlo moc dobře. Dál se snažíme děláme aplikácie¹¹. Byli jsme v Rumunsku u Čechů a každé rok v Česku.

¹⁰ izložba – výstava

¹¹ aplikácija – grant

Barbora Hánová (organizátorka církevního života)

(narozena 1948, Kruščice)

Barbora Hánová je kostelnice v kostele svatého Václava v Kruščici. Čte při mši svaté biblická čtení v češtině, opisuje české písně z kancionálu, pomáhá organizovat církevní život krajanů v Kruščici a okolí. Stará se o výzdobu kruščického kostela a ubytovává doma hosty z České republiky.

Mohla byste nám říct něco o vašem dětství? Kde jste se narodila, odkud pocházíte?

Kdo byla vaše maminka, kdo byl váš tatínek?

Já jsem Barbora Hánová, rozená Irovič, zde v Kruščici, od tatínka Matěje Iroviče a maminky Anny Irovič, rozené Kroutilové. Tady jsem chodila do školy 8 roků, do školky taky, první až čtvrtá třída byla česká a pátá až osmá, to jsme byli dohromady český a srbský děti.

Narodila jste se v porodnici?

Ne, doma, byla tam porodní bába. Náhodou to byla mého manžela babička.

Takže jste rozená Kruščičanka?

Ano.

Kolik jste měla sourozenců?

Tatínek byl ženatý a měl dva syny s první manželkou, ale všichni zemřeli (synové i žena).

Na co zemřeli?

To nevím, tehdy se hodně umíralo, i mladí lidé. Pak si vzal moji maminku, byla od něj o 8 let mladší. Tak měli spolu 5 dětí. První dcera zemřela, druhý syn zemřel v 64 letech, pak byli dva synové a pak jsem byla já a jediná jsem ještě živá.

Barbora Hánová, Kruščice

Chodila jste tady do školky nebo do školy?

Do školky, ta byla tady, jak je dům přes cestu, tam bývala školka. Byla tam i kuchyně, v té kuchyni se vařilo pro děti do školy. Někdy jsme dostali mléko a chleba, jindy čaj a chléb s margarínem, třetí den bílé kafe a chléb s marmeládou, jindy vařenou rýži. Nosili jsme si s sebou hrneček a lžici. Platilo se to (rodiče to platili), ale byla to vařená svačina. Školka byla srbská, až první a druhá třída byla česká a od třetí třídy jsme se učili srbsky. Od páté třídy jsme se dali dohromady s paralelní srbskou třídou.

Jak se jmenoval učitel?

Do půl roku byl Antonín Pagač. Potom šel do důchodu. Tehdy jsme ještě psali na tabulky, z jedné strany byly kvadráčky¹, z druhé strany linky. Když jste to dali ve škole do tašky a doma to vytáhli, tak se vám to z té tabulky už smazalo.

Poté byla učitelka Lída Marešů, sestra manžela Tonky Marešů. Její tatínek měl také dvě manželky.

Do třetí třídy tedy bylo vše česky, od třetí třídy jsme se učili srbská slova² a už jsme se učili číst. Škola byla povinně 8 let. Do čtvrté třídy jsme chodili dopoledne, první a druhá

1 kvadráčky – kostičky

2 srbská slova – srbská abeceda, cyrilice

třída dohromady. Z tutý strany lavice byla první třída a z tutý strany lavice byla druhá. Učitel dal první třídě něco psát nebo učit se nazpaměť třeba básničku nebo něco, druhá skupiny se zatím vyptával a třetí a čtvrtá třída chodila například odpoledne.

Takže jste byli první a druhá třída dohromady?

Ano a třetí a čtvrtá taky dohromady.

Byli tam tedy dva učitelé?

Ne, jeden učitel. Držel dvě třídy. Dvě třídy dopoledne, dvě třídy odpoledne. Například dopoledne držel první a druhou. První třídu učil například slova, druhá třída už věděla čist, tak jim dal něco psát nebo nějaký diktát nebo básničku učit nebo něco. A s tutima se učil, s tou první třídou. A třetí a čtvrtá odpoledne chodily. Čtyři třídy učil ten istý učitel.

Všechny předměty na druhém stupni, v páté až osmé třídě, byly v srbštině?

Ano, a ještě na ruským jazyku.

Ruský jazyk byl jako jeden předmět?

Ano, jeden předmět jako cizí jazyk.

Školní fotka (Barbora Hánová dole první zprava), 1961

Měli jste náboženství?

Ne, to jsme měli v kosteli. Byl sice komunismus, ale když se žádnéj nepletl do toho, tak my jsme chodili. Chodil Josif Matanović, dával nám v kostele náboženství.

Ve škole nebylo?

Ne.

A jak vypadalo? Bylo v neděli po mši svaté?

Ne, přes týden. Například dopoledne jsem byla ve škole a odpoledne on potom přišel dávat náboženství. Náboženství začne třetí a čtvrtá třída, první a druhá třída ještě nejdou na náboženství.

Češi chodili na katolickou věrouku?

Já nevím, nepamatuju si. A v neděli my děti jsme neseděly v lavicích, ale před lavicemi. Čtyři řady stála děvčata z jedné strany a z druhé strany chlapci stáli. Neseděli jsme, ale stáli. Když jsme skončili čtvrtou třídu, od pátý do osmý třídy jsme stáli za lavicema. A až když se skončila osmá třída, tak jsme mohli nahoru na kruchtu.

Ukončila jste osm tříd a pak jste se šla učit řemeslo?

Ano, v Kruščici u paní Antonia Marka.

Jak to vypadalo? Chodila jste tam každý den?

Ráno jsem tam šla v půl osmý nebo v osm, záleželo, jak bylo práce a jaké bylo období, jestli byla zima nebo léto, ale většinou od osmi hodin. Dopoledne do jedné hodiny, jak kdy, a pak jsem šla na oběd a znovu jsem šla. Někdy jsme pracovali i dlouho do noci, záleželo, jak byla práce. Dřív se všechno šilo, nic se nekupovalo, kabáty, spodní prádlo, tričko. Všechno se šilo.

Novomanželé Adam a Barbara Hánovi, 2. 4. 1967

S manželem na návštěvě u vnuků

Kolik se vás chodilo učit ke švadleně?

Tři jsme tam byly a jedna mašina.

Tak jste se střídaly?

Ano, střídaly. Jedna dělala dírky, jedna podsazení, to se všechno dělalo ručně. Všichni měli práci.

Kolik let jste chodila do učení?

Než jsem se vdala. Patnáct let a v devatenácti jsem se vdala. Čtyři roky.

Byla ještě někde v Kruščici nějaká jiná švadlena?

Ano, bylo jich ještě, ale já nevím. Byla jedna, jak se jde tady na hřišti, v tom stavení, tam byla jedna švadlena. Tam se učila jedna moje kamarádka pravoslavka³.

To bylo asi docela populární být švadlena?

Proto mě moje maminka dala, povídala, aby jsi se naučila pro sebe, aby jsi nemusela platit. A mně se teď směje Valentin (syn), že mi nemá kdo přišít knoflík. (smích)

³ pravoslavka – pravoslavná věřící

Na jaká další řemesla mohly holky chodit?

To málo. Málokdo se šel ještě učit nebo něco. Chodili do kombinátu pracovat do vinohrada.

Tam pracovali spíš kluci?

I holky. Chodily i maminky a dcery s nima. Šly prostě na práci, ne na řemeslo, ale jako na práci. Kolik dní oddělaly, tolik měly peněz. Kluci se učili nejvíc na zedníky a na kramáře.

Ke komu se chodili učit?

Byl Šovánek Ludvík, on má teď syna, Mates Šovánek, nevím, jestli ještě žije. Můj bratr se u něj učil.

Byla ještě jiná řemesla, kterým se učili?

Truhláři, koláři.

Kterým dalším řemeslům se mohl vyučit kluk v Kruščici?

Ten zedník, těch bylo nejvíc, ale taky za koláře a truhláře v Kruščici.

Mohli se kluci učit i dál po škole? A kam chodili?

Chlapci byli, který měli možnost jít dál. Do Bela Crkvi se chodili učit ještě tři nebo čtyři roky, učili se za řemeslníky. Učili se ve škole a u mistra měli praxi.

Na studie někdo někam chodil?

To moc ne, to bylo málo.

Měli ve městech Bela Crkva nebo Vršac možnost získat maturitu?

Málokdo chodil do Vršce. Pana Veselého sestra je dva roky starší ode mě, oni byli zřejmější, tak ta se šla učit dál do Kikindy a pak tam zůstala. Chodila do gymnázia v Bela Crkvi a pak z gymnázia šla do Kikindy. Protože paní Dory Veselejš sestra tam byla, tam chodila do školy, já nevím, co ona skončila, nějaký inspektor za jídlo za potraviny nebo tak něco. Tak ona tam hned chodila do školy a tam se vdala. Toho Juříkovo sestra šla tam a ona ji tam do školy přijmula, jestli bydlela u nich nebo na škole na internátu, nevím.

To bylo často, že když se někdo šel učit, tak bydlel u příbuzného. Třeba ve Vršci u příbuzného, u rodiny. Nebo někdo vydával jeden pokoj pro studenty a on mu vlastně platil v naturáliích, třeba že nosil brambory. No někdo tak a někdo penězma, někdo ještě dával mimo peněz, záleželo, jak byla zámožná rodina.

Syn Valentin s oběma babičkami

Jak vypadala česká komunita, když jste byla malá? Bylo tady hodně Čechů? Mluví se doma česky?

Všude se mluvilo česky a nikdo se za ten jazyk nestyděl. I všechny děti mezi sebou mluvily česky. Když jsme si hráli se srbskýma dětma, tak jsme mluvili srbsky. Ale když jsme si hráli sami Češi, tak se mluvilo česky. I děti samy doma i s rodičemi i s prarodiči, všude se mluvilo jenom česky. To dnes už není.

Jaké české zvyky nebo tradice se dodržovaly, když jste byla malá?

No, v kostele bylo první přijímání. První přijímání, když děti šly, tak to byly všechny bílé, děti měly věnečky na hlavě a bílé šaty.

To byla jedna z největších oslav.

Ano, to se šlo ke zpovědi, jenom děti, teď chodí i rodiče, dřív to nebylo.

Bylo nepsanou povinností jít ke svatému přijímání?

Ano, všechny české děti šly a taky šly k biřmování. Ale nebylo tady, ale v Bele Cerkvi, přijel tam biskup. Všechny okolní vesnice tam šly s kmotrama. Rodiče nechodili do kostela.

Mohla byste vzpomenout, jak probíhalo vaše první svaté přijímání? Jaká byla příprava?

Jo, farář nás učil modlitby, zpovědi, to nás učili i rodiči, ale on jako farář nám i Bibli vykládal a tak. Ale já už si nic nepamatuju. Ale ten den samotný byl sváteční, všichni měli sváteční oblečení.

Můžete popsat, jak vypadal ten den?

No, obyčejně šlo se do kostela, já jsem si například oblékla bílé šaty, bílý věneček a šli jsme všichni do kostela a svíce v ruce. Bílá svíce s mašlí uvazánou.

Tak to byla slavnostní velká mše svatá. Sešla se celá rodina?

Ne, to nebylo. Nic. Každý doma obědval jako každou neděli.

Pouť ve Vršaci s krušickým knězem Josifem Matanovićem

Takže to nebyla speciální neděle, kdy se pozvali tetičky a strejčkové?

Ne ne ne, u biřmování, když jsme byli, šli jsme jenom s kmotrama, holky s kmotrou a kluci s kmotrem. Tak, v Bele Crkvi, jak je kostel, nevlezli jsme do kostela, tak jsme měli venku biřmování, venku nás biřmoval biskup, my jsme vůbec v kostele nebyli. Nevlezli jsme se do kostela, jak bylo plno. Světa bylo plno, mše svatá se sloužila vevnitř a my jsme stáli od vratech, co jsou za kostelem, do vratech z druhý strany. A před kmotrou stál ten, co se biřmoval. Kolem dokola kostela. Pak biskup vyšel ven a začal vo vratech do vratech kolem dokola biřmovat. My jsme vůbec v kostele neměli místo, vůbec jsme nebyli v kostele.

Protože přijel biskup a biřmování bylo pro všechny vesnice okolo?

Ano, pro všechny vesnice okolo, proto bylo plno.

Bela Crkva byla tenkrát velké město.

Ano, i Maďarů i Němců i Čechů i okolních, Český Selo, tady z Kruščice mám fotku, možná ji najdu a přijedete se podívat, kolik nás bylo u prvního přijímání. Já vím, že to mám, ale mám hodně fotek, nevím, kde to přesně je.

Jaké se slavily další velké svátky?

Velikonoce, Nový rok, Tři krále, Svatodušní svátky, Svatá Trojice, Boží tělo, zimní posvěcení, poděkování za úrodu, Všichni svatí. My jsme šli do školy na ty dny, protože byl čas

komunismu, a když ti svatí padali přes týden, tak jsme šli do školy. Když jsme vyšli ze školy, tak jsme utíkali na hřbitov, museli jsme tam přijít, protože se tam modlilo. Nechodil farář jako teď. Já, co se modlím, tak stejně se ten člověk modlil, tak všichni byli u kříže, tam se zpívalo, i tam se držela mše svatá a pak mu dávali cedulky a on ty cedulky četl. A každému dal nějaké peníze do toho jako teď, co dáváme faráři. Tak na hřbitově se to všechno drželo, někdy do noci, protože toho bylo hodně.

Ještě se slavil nějaký významný liturgický svátek? Co Vánoce v Kruščici? Byla půlnoční mše svatá?

Ano, byla mše ve dvanácti na Štědrý den.

Stavěl se betlém?

Ano, to kostelník vždycky stavěl betlém a byl mýho manžela strejda, jeho tatínka rozenej bratr, sourozenci. Byl nejstarší a můj tatínek byl nejmladší. Babička, ta porodní bába, měla pět dětí, čtyři syny a dceru, pak jí v první světový válce zahynul manžel, pak se vdala znovu za Kroutila a měla ještě tři děti.

Takže se stavěl betlém, byla půlnoční mše svatá, zpívaly se české koledy.

Ano, zpívaly, varhaník a kostelník tady byli.

Kruščický betlém, 2019

S rodinou (dcera Veronika sedí na židli a zeť Sava je v modrých džínách)

Jak to vypadalo doma na Štědrý den?

Jedly se vdolky, med, ovoce, když bylo, ryby, někdo vařil vínovou polívku, ale maminka ji nevařila. Já ji jednou uvařila, když jsem se vdala, ale mně se to nelíbí, když se pije víno, ať se pije, ale nemusím mít z toho polívku.

Jak vypadala večeře?

Vdolky, med, ryby, kapr, jablka, ořechy, kompot, chleba byl na stole, počítalo se, aby bylo devět (chodů). Polívku, když nedělala tu vínovou, tak dělala rajskou. Aby bylo devět jídel na stole k večeři. A když se sedlo za stůl, chodili koledníci. Měli jsme cikánů dost, a koledníci chodili a zpívali koledy, ale pravoslavní, naši nechodili, nezpívali.

Chtěli koledu? Nebo peníze?

Co jste měli, to jste jim dali. Chodily děti, ne dospělí. Tak dycky poslali mě, abych jim odnesla, protože jsem byla nejmladší. Ale – kdo sedl za stůl, tak neměl vstávat, dokud se všichni nenajedí, tak se muselo sedět u stolu, že nebudou pak sedat slepice. Proto poslali mě, že jsem byla nejmladší, abych jim odnesla něco ze stolu nebo koláčky, co byly na zítřka, nebo peníze nějaký nebo vždycky se jim něco dalo.

Dávali jste si dárky?

To bylo málo, byla chudoba.

Večeře byla hlavní částí Štědrého dne?

Ano.

Druhý den na Boží hod se taky slavilo?

No, taky se koukalo trochu lepší uvařit.

Ale to už nemuselo být devět jídel?

Ne, to ne.

Na Boží hod se nejedlo nějaké speciální jídlo?

Ne, to ne, co kdo měl, to si udělal, polévku ze slepice, z kachny, z čehokoliv. Trochu lepší jídlo. Ty sármy⁴ si udělal. Tak to mohlo stát dva tři dny, ta sárma se může ohřát a dušený maso nebo obalovaný maso nebo k tomu ještě brambory a omáčku a vařený brambory. Kdo co mohl, to si udělal.

Jak to vypadalo třeba v kostele? Hrál tam varhaník?

Tak byl plný kostel, když byl varhaník. My jsme děti neměly kde sedět, my jsme stály čtyři řady, a to všechno bylo plný. A vzadu pod kruchtou, kde je boží hrob, tam stáli mladý, co se vdali před pár lety. Tam stáli oni. A kruchta byla plná. Z jedné strany holky a z druhé strany chlapci. A oni zpívali na krušci.

Zpívaly se písně z českého kancionálu?

Ano, ty starý, co máme.

Tak to byl Štědrý den, Boží hod, to jsou ty největší svátky. Pak se slavilo ještě svatého Štěpána?

Ano.

Slavil se nějak silvestr, poslední den v roce?

Ano, to se šlo na muziku, to se tancovalo na silvestra a potom na Tři krále se tancovalo.

⁴ sarma – pokrm balkánské kuchyně skládající se z listů vinné révy plněných mletým masem

Kostelní výbor, Barbora Hánová uprostřed s brýlemi

A na silvestra teda byla zábava?

Ano, no nebyla žádná zábava, nenesilo se jako teď, co se nosí. Na nějakou muziku, když jdou, tak nosí si pytlíky s jídlem.

To byl pinglbál? Jak vypadal dřív?

Šli jste tancovat, tak jste tancovali. Flašku s vodou se vzalo. Z domu se vzalo nebo kdo měl jablko nebo něco, tak kamarádky si ho podělily, každá do toho kousla jednou dvakrát.

Takže se šlo za tancem, ne za jídlem a za pitím?

Ano. No, máte tady kapelu... Stehlíci, Václavovo táta... a ten jeho bratr Anton, to je jejich strejda.

A kdo platil kapelu?

No, oni se dohodli, platili jim. Vstup se platil, do domu, když se zacházelo, tak se platilo, za mě, za maminku, rodiče...

Farář Petr Brodský (uprostřed) a etnograf Michal Pavlásek (vlevo) na návštěvě v Kruščici s krajanem Jozefem Kuželkou

Kdy byla ještě zábava? Na Tři krále jste říkala?

Ano, Karel Burda sem taky chodil, když byla větší zábava, hrál na trumpetu, jo... Nebo veselky, když byly.

Pak nastal masopust.

Po masopustě se vůbec víc netancovalo.

Ale po masopustu ještě byly zábavy, ne?

Ano, dopoledne od devíti hodin, ráno od devíti se tancovalo do jedny, pak se šlo na oběd. A potom od dvou hodin do šesti se tancovalo, pak se šlo na večeři. A v sedmi se začalo znova do rána do třech čtyřech hodin.

Celý den se tancovalo?

No, ty tři dny se tancovalo.

Poslední tři masopustní dny?

Ano a třetí den v úterý se do půl 12 tancovalo a pak se šikoval⁵ ten masopust.

⁵ šikovat masopust – připravovat masopust

Pohřbíval se masopust?

Ano, ten, kdo bude, abychom ho pohřbili jako masopust. Tak to vyváděli komedie, tam všelijaký blbosti vyprávěli.

Ano, to se dělá při pohřbívání masopustu.

No a víc se netancovalo, až v pondělí na Velikonoce, v neděli na Boží hod se netančilo. Až po Velikonocích v pondělí. A do Svatý Trojice, na Svatou Trojici se tančilo a potom až na svatou Annu, jak byly žně, tak se vůbec netančilo.

O masopustu se chodilo jen na tancovačky nebo ještě byla nějaká zábava?

Byly maškary. Jo, svatba chodila, chlapec se oblíkl.

To nám popište. Jak vypadala ta svatba?

Já jsem byla všeho jen jednou. To jsem šla jenom za kousek a pak jsem se vrátila zpátky, já jsem to neměla ráda. Chlapec byl nevěsta a holka byla ženich, takto chodili a šli z domu do domu a já jsem šla kousek s nima do půl ulice a pak jsem se vrátila zpátky a už jsem na to nešla nikda.

Slavnost 100 let od posvěcení kostela v Kruščici v roce 2012. Biskup Václav Malý (první zleva) a český kněz z rumunského Banátu Václav Mašek (druhý zleva)

To se chodilo až ten poslední den masopustu, ne?

Ano, v pondělí a úterý.

Tak to jsme měli masopust. A co Velikonoce? Chodilo se na koledu?

Na koledu a na Velikonoce museli jsme my jako děti jít ke všem přátelům popřát šťastný Vánoce a šťastný Velikonoce, rodině a přátelům popřát.

Jak to probíhalo?

No, zaťukali jsme na dveře: „Pochválen buď pan Ježíš Kristus a vinšujeme vám svátky, Velikonoce, Vánoce...“

Chodili jste ve skupině?

Ne, já jsem šla z mého domu. Já jsem měla bratra staršího osm roků. Děti jeden dva, kolik měli, tak šly zase k mojim popřát, tak to bylo, ne skupina. Skupina to by bylo hodně.

Ted' chodily děti na Velikonoce s řehtačkami...

No, to řehtaly dřív. Čtvrtek odpoledne, večír, nebo pátek ráno, odpoledne, večír a v sobotu ráno. A potom sbíraly vejce, vajíčka a peníze jako teď, co se dělá, jenže bylo dětí.

Posvícení na Svatou Trojici v Kruščici, Barbora Hánová je vpravo

Chodili po skupinách?

Ano, ve skupinách.

Ještě bychom mohli vzpomenout, jak se chodilo na poutě.

Jednou jsem byla na pouti s maminkou ve Vršci, ale já jsem prvně šla, víte. Pěšky se chodilo, bylo kamení, nebylo to teď, jak je to pěkně upravený, tam to bylo kamení, rozmlácený už to bylo ty schody. A jednou jsem byla na Velkej pátek tady u třech křížů, ale to bylo poslední rok a potom to tam zakázali chodit, protože to tam rozbourali. Rozvalili ty dveře pod tím, to krytba, kde je, a tam bylo napsaný a namalovaný všelijaký blbosti. Tak to potom zakázali tam chodit, že to bylo znečištěný, nečistý, nečistá svátost, zneuctěná svátost to byla, ne. Tak to zakázali tam chodit.

Pekařské rohlíky Barbary Hánové

Byla jste na pouti do Čiklavy?

Byla jsem dvakrát s Tiborem⁶, s autem, bylo nás deset s dvěma autama a těšila jsem se. Vy jste se slíbili, že půjdete letos, ale nevyšlo to, já jsem se těšila, že půjdu letos na pouť.

Půjdeme příště.

Těšila jsem se i do Vršce, počítala jsem, že půjdu sama, jestli farář nebude jako nic hlásit. Já jsem nevěděla, že tu budeme mít nového faráře, já jsem si to řekla ještě dávno sama sobě, že půjdu na pouť. Půjdu taxim z Bele Crkvi a u nemocnice složí mě a ten kousek ten půjdu si nahoru na schody a rovně vyjdete na kostelíček. V devíti hodin je křížová cesta na srbsky a v deset hodin je na srbský mše svatá. A sejdu dolů a půjdu zpátky taxikem domů. Že neostanu na velkou, protože to začne v pěti hodin do půl sedmý, a to je na mě hodně.

⁶ Tibor – kněz v srbském Banátu

Jak probíhala pouť do Čiklavy?

Krásně bylo, tam byl pan Mašek.

Čiklava je v Rumunsku, je to pouť rumunských i srbských Čechů.

Chodilo se tam dřív, hodně se jezdilo z Kruščice a z Bele Crkvi, hodně jich jezdilo do Čiklavy na pouť. Tam se na nějakým kopci zjevila Panna Marie a na tom místě vystavěli kostel, tak to pěkně teď i zahradili i udělali to, protože to dřív bylo, je to kopce a tady kostel a tady hned kopec dolů. Možná se tam někdo i poranil, teď je to pěkně ohraděný, zaplocený i s drátem. Tak jsme tam šli s panem Tiborem... Prvníkrát byl pan Marek, vy ho neznáte, on už zemřel, on ví kudy, ví kudy, my jsme bloudili. Protože je Čiklava německá, rumunská, snad dvě tři Čiklavy, je to jedno město, ale jsou tam části. Tak kolik jsme se mohli domluvit valašsky (rumunsky), tolik jsme se domluvili.

S Tiborem Kiraljem v sakristii kruščíckého kostela

Jak to vypadalo v Čiklavě na pouti?

Tak jsme se tenkrát trochu zpozdili. Už měli mše svatou venku, tak byl tam biskup z Temešváru a pan Mašek a ještě farář, já nevím odkad.

Mše svatá byla v rumunštině?

V rumunštině kázal biskup, tak jsme nerozuměli, v rumunštině zpívali, ale zpívali, že jsem já to zpívala na česky, v sobě jsem to zpívala na česky. Tak jsme přišli už, tak pan Mašek už vohlašoval, že jako my jsme nestihli na hranice, že jsme se zdrželi dýl, tak že jsme nepřišli na čas. Ale my jsme se toulali po hranicích a po Čiklavě, nemohli jsme vyjet z Oravice, abychom našli cestu na Čiklavu.

Barbora Hánová vítá věřící před kostelem v Kruščici, 2019

Jak to tam vypadalo v Čiklavě?

Krásný je to.

Takže je více mší svatých? Ráno, odpoledne a večer?

No, to jsme přišli my odpoledne na mši svatou. Potom večer mši pan Mašek držel.

Spí se tam?

Spí se tam. A jedna paní byla nahoře na kruchtě a ráno mi povídá: „Paní, vy jste vůbec nespala.“ A já povídám: „Ne, jak víte?“ A ona povídá: „No, já když jsem se vzbudila, tak jsem koukla a vy sedíte.“ Tak jí povídám: „No, já budu doma spát, sem jsem přišla na pouť a se modlit.“ Tak byla paní Fíni, paní Káti, Lída Mokráčků a ještě jedna paní z Čech tam byla taky, někde v Gerníku, tak ona tam přišla, tak jsme se spolu modlili růženec, ale tak potichu, aby ty druhý mohli spát.

Je tam klasická mše?

Tak večer držel mši svatou ještě pan Mašek a pak jsme zpívali a modlili se za mrtvé a za kněze a za poutníky, a tak jako přidal ještě k těm písničkám. Tak oni měli kancionály poutní

Na návštěvě ve Strážnici

a my jsme neměli a kdo neměl, tak on předříkával. A my jsme zpívali za nim. A ráno ještě byla mše svatá, pan Mašek taky držel mši svatou a pak bylo loučení s Panenkou Mariou. Já jsem ještě stihla sem do kostela, mši jsme měli od desíti. A holčička jedna četla a pan Mašek byl jako poutník a ona byla jako Panna Marie, tak se loučili, tak to bylo krásný, že jsem se naplakala. Ta holčička byla jako z jeho místa známá, tam, kde sloužil mši svatou, protože ji hned jmenoval jménem, aby přišla tam. Tak jí dal knížku a ona tam odtud četla a vyptávala se ho, ale já už si to nepamatuju, ale moc krásný to bylo.

A druhý rok jsme stihli, to už byla mše svatá taky, to byla vevnitř, nebyla venku. A taky bylo kolik farářů i ten biskup z Temešváru. Večer zase jsme povečeřeli a pak se modlili a zpívali a potom v jedenáct hodin šli spát, aby se ti, co přišli, protože chodí pěšky, tak aby si odpočli.

I teď já se neseďám s mojima z Bele Crkvi, já jsem jediná byla z Kruščice, byli z Českého Sela, z Bele Crkvi a já jediná z Kruščice. Teď jak je to zaplacený, kus je vybetonovaný, a v tom jsou sloupy a na tom je natažená drát a je to vohraděný okolo toho kostela. Seděli tam páni nějaký, protože je vidět že jsou z tamvalc, jsou jináč voblečený než my. A tak jdu já přímo k nim si sednout a jedna paní povídá: „Pojďte, je tady místa dost.“ Já dám pozdravení, sednu si k nim a ona povídá: „Jak se jmenujete?“ A já říkám: „Barbora, říkají mi Baruška.“ A ona povídá: „Já jsem Marie a říkají mi Marianka.“ Tak povídám: „Odkud jste?“ A ona: „Ze Svatý Heleny.“ A tak jsme si povídali a povídali a ona říkala: „Jo, kdybyste věděli, jakého máme krásného učitele.“ Já jí povídám, že to vím. „A odkud víte?“ zeptala

Barbora Hánová (uprostřed) na svatohavelském posvícení v Kruščici v roce 2019

se. Povídám: „Máte pana Skořepu.“ A ona: „Odkud to víte?“ Já povídám: „Ten pan Skořepa má manželku ze Svatý Heleny.“ Ona na to povídá: „No jo.“ „A její maminka je moje sestra,“ povídám. „A odkud to víte?“ Povídám: „No chodí k nám, vyučuje děti taky naše česky, čtrnáct dní je u vás a čtrnáct u nás.“

A ona: „Odkud jste?“ A já říkám: „Z Bele Crkvi.“ A ona: „Já dřív chodila do Bele Crkvi.“ A já: „A ke komu jste chodili?“ A hned mně to přišlo na vědomí, jako když mi to Bůh řekl, protože mého tatínka bratranec měl manželku ze Svatý Heleny, on byl krejčí, a mně to přišlo hned na paměť, že je to ono. A já povídám: „U koho jste byli?“ „No, to už je dávno.“ Povídám: „Nechodili jste možná k Janovi Jirovičovi, krejčímu.“ A ona stoupla a kouká: „Odkud to víte?“ A já povídám: „Já se vás ptám.“ A ona povídá: „Ano, to byla moje teta.“ A já povídám: „To je mého táty vlastní bratranec.“ A ona povídá: „Podívejte se, jednoho učitele máme a tady jsme přátele ještě.“ Potom já povídám: „A jaké máte příjmení?“ A ona povídá: „Já jsem Marie Hánová.“ A já se dala do smíchu a ona povídá: „Co se smějete?“ A já povídám: „Já jsem taky Hánová.“ A ona povídá: „Víte co, vás sem Bůh poslal k nám, abyste přišli.“

Jozef Irović (podnikatel a podporovatel krajských akcí)

(narozen 1969, Bela Crkva)

Jozef Irović je jeden z mála Čechů v srbském Banátu, který se věnuje podnikání. Již téměř třicet let provozuje tiskárnu v Kruščici a k tomu je ještě předsedou České besedy v Kruščici. Je neúnavným tahounem a podporovatelem akcí českých krajanů nejen v Kruščici.

Pane předsedo, jak přišli Češi a vaši předci do Kruščice?

Oni přišli z rumunských vesnic, pač tam byl těžkej život. Počítali s tím, že tam bude pěkně, že tam bude ještě lepší, než co měli doma a oni tam přišli na ještě horší. Pak hledali lehčí živobytí, tak přišli sem.

Odkud přišli?

To já přesně nevím. Víím, že přicházeli z Bígru, Svaté Heleny, Gerníku, Rovenska. Ale přesně to nevím. To bychom museli najít.

Kam tedy poprvé přišli?

Vím, že přišli snad do Jasenova, pak dostali půdu, kde si mohli vystavět svoji vesnici. Tam je dnes České Selo.

A kdy přišli do Kruščice?

To bylo potom. Asi okolo 1830. Plus mínus nějaký léta. Všechno to trvalo, kdo sem přišel, pak volali svoje příbuzný. Kdo přišel do Kruščice, tak dostal malej plac a mohl si vystavět stavení. Některý rodiny vodošly až do Gáje. Všichni jsou nějak příbuzný.

Jozef Irović při otevření krajského festivalu *Lepota raznivosti*, 2020

Jozef Irović (pátý zleva v bílé kostkované košili) na procesii při slavnosti Svaté Trojice

Utvořili Češi nějaký spolek?

První si myslím jmenovalo něco jako knihovna. Čeští učitelé tam půjčovali český knihy a začali tam učit český divadla. Až potom byla založena Česká beseda v Kruščici roku 1821.

Kde se Češi v Kruščici scházeli?

Prvně to bylo u někoho doma, pak našli nějaký větší stavení a scházeli se tam. Nic ještě nebylo. Nebyl kostel, nebyl Český dům.

Jste jeden z mála českých krajanů, který podniká. Jak jste přišel na tiskařinu?

Hledal jsem práci, když jsem skončil tříletou školu za tiskaře v Bele Crkvi. Můžeme říct, že tiskárna v Bele Crkvi si založila svoji školu za tiskaře. Měli jsme i profesory z Bělehradu, který nás učili, a plus to, co se normálně učilo ve škole, a každý vodpoledne jsme chodili tři hodiny na praxi.

Jak se jmenovala tiskárna ve městě Bela Crkva?

To byla tiskárna Sava Munćan. Ona fungovala už po druhý světový válce. Dost se ta tiskárna stěhovala. Byla tam, kde je Dům zdraví, a potom tam u jezera.

Výroba sešitů v tiskárně

Jozef Irović (s tácem) při Vynášení Korony v Kruščici, 2020

Tam jste začal po škole pracovat?

Hned po škole. To byla dobrá tiskárna. Kupovaly se nové stroje a potřebovali lidi na práci. Koupili dva nové stroje a celé město o tom mluvilo. Tři roky jsem tam pracoval do roku 1991. Ale tiskárna ještě fungovala nějakých deset let, ale nešlo to už dobře. Byla inflace a moc se nevyplatilo dělat, i když práce byla.

Co jste dělal, když jste odešel z tiskárny Sava Munćan?

Šel jsem dělat tiskařinu ke kamarádům do Bele Crkve. Jich bylo šest sedm, co začali podnikat. Nakonec jsme zůstali tři a po roce jsme přišli sem do Kruščice v roce 1992. Měli jsme velký plány. Dokonce jeden můj spolužák chtěl otevřít pobočku ve Vídni. Nestalo se. Z Rakouska jsme si ale dovezli tři čtyři stroje, pač tam byly lepší, kvalitnější. Potom jsme přestěhovali firmu do Kruščice.

A jak pokračovalo vše potom v Kruščici?

My jsme v Kruščici koupili starý barák, všechno bylo rozbourané. Bylo to na padnutí. Nic, co dnes tady vidíte, to nebylo. Museli jsme přivést elektřinu. Začínali jsme tu se třemi stroji. A postupně jsme budovali. Snažili jsme brát všechny zakázky.

Co jste tiskli jako první?

Začali jsme poprvé tisknout bloky, účtenky a knihy. Pak jsme přišli na to, že jsou dobře placené krabice, tak jsem začali dělat krabice. Měli jsme jednoho spolupracovníka, který dělal tiskařinu přes dvacet let, a on měl kontakty a věděl, co se má tisknout. Hodně nám pomáhal.

Tiskárnu jste rozjížděl v těžké době, když byla v Srbsku inflace?

Naše výhoda byla, že nás bylo málo. Velké tiskárny krachovaly, my jsme to nějak utáhli. Pak jsme od velkých tiskáren brali i práci. Peníze tenkrát neměly žádnou cenu, bylo potřeba hned něco koupit, peníze nemělo smysl schraňovat.

Kdy byla nejlepší léta pro vaši tiskárnu?

Nejlepší to bylo od 2005 do 2011. Ale ano. Začali jsme dělat na tři směny a měli celoročně třináct zaměstnanců. Brali jsme brigádníky. Celou rodinu jsem zaměstnal. Na druhou stranu jsem spal třeba jen tři hodiny denně.

Jozef Irović s manželkou před jejich domem v Kruščici v roce 2019

Co jste všechno tiskli v této zlaté éře?

Hlavně školní potřeby. Sešity, bloky. Dvakrát týdně jsme naplnili kamion sešity. Ale tisknuli jsme, co se jen mohlo tisknout. Prostě všechno.

Byl jste vůbec někde na dovolené?

To opravdu ne. Asi jednou jsem si udělal víkend a až poslední dobou jsem jel na týden do Česka s naším folklorem. Na Česko si čas vždy udělám.

Jozef Irović (vpravo) na českém masopustu v Kruščici v roce 2020

Jozef Irović (voják a spisovatel)

(narozen 1962, Bela Crkva)

Jozef Irović se narodil v české krajanské rodině v Kruščici. V patnácti letech odešel studovat vojenskou školu do Sarajeva a poté se přestěhoval do Bělehradu. Je voják a byl také vojákem v době, kdy začaly války v bývalé Jugoslávii, kterých se osobně zúčastnil. Jozef Irović toho má mnoho co vyprávět, jen nevíte, jestli všechno, co vypráví, může být v knize.

Jaká byla vaše cesta do armády?

Moje babička Strnadová vedešla v jedenácti letech sloužit na faru do Bele Crkvi. Tak se u nás vždy scházeli faráři a já jsem taky pět let ministroval. Dříve se jezdilo pro faráře autem, a když měl půlnoční mši v Kruščici, tak spal u nás doma. Moje babička chtěla, abych se stal knězem, ale když jsem po osmý třídě měl jít studovat bohosloví na gymnázium, tak jsem zjistil, že můj kamarád se zapsal na vojenskou školu, tak jsem i já zapsal vojenskou školu.

Kde ta vojenská škola byla?

Já jsem vedešel ve čtrnácti letech studovat do Sarajeva. Vojenská střední škola není u nás stejná jako normální střední škola. My jsme maturitu skládali po třech letech, potom jsme měli jen vojenské předměty.

Studoval jste potom dál?

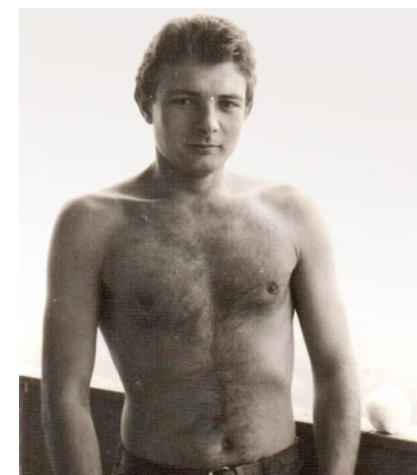
Vyšší vojenskou školu jsem studoval už v Bělehradě. To byla politická škola. A při škole jsem pracoval. A potom jsem vojenskou školu zakončil v Pančevě na vojensko-policejní škole pro důstojníky. A jak jsem dokončil školu, tak začala válka.

Hned po škole jste šel do války?

Ne úplně hned. Já jsem po škole pracoval v Bělehradě. To jsme měli hlavně vojenský cvičení. Měli jsme třeba letní i zimní alpinistiku, potápěčský a parašutistický kurz. My se cvičíme celý život, abychom pak zákrok stihli za pět minut.

Takže jste byli elitní jednotky.

Dá se říci. Nás nemuší nikdo prosit. K nám nemoh jít každé. Já jsem cvičil takový věci, o kterých dnes nemůžu ani myslet. Lezl jsem na skálu třicet, čtyřicet metrů bez jištění a teď bych to nikdá neudál. Teď, když se kouknu dolů, tak utíkám.

Jozef Irović, 1987

Byly peníze motivací jít do armády?

Ne. Měli jsme něco víc než obyčejný lidi, ale tak deset po sto jsme měli víc. Ale měli jsme něco navíc. Měli jsme bonove, jak se to řekne? Stravenky. Ale za ty jsi mohl jen jíst. Nic víc. Byly to bonove, které ti sloužily, abys moh něco dostat. Hodnotu měly asi 10 eur.

Kde byla vaše první mise?

První jsem odešel do Sloviniji. Já jsem tam odešel už dřív před válkou. My jsme chtěli blokírat kasárna. Zajímavostí je, že první člověk, kterej zahynul ve slovinské válce, byl Čech. Poslali ho, aby vypnul proud do kasáren, ale kolem něho projel kamion, srazil ho a on zemřel.

Jak dlouho jste byl ve Slovinsku?

Asi pět měsíců. Válka začala koncem června a trvala asi dvacet dní. Nebyla to velká válka. Padlo tam asi čtyřicet lidu. To za válku není hodně. Jasně, každé život je cennej. Ale za válku to není hodně. Pak se domluvili, že Slovinije vyjde z Jugoslávie, ale my jsme potřebovali vytáhnout zbraně ze Slovinije. Vytáhli jsme všechno, co bylo majetkem jugoslovanský armády. Já jsem vytáhnul zbraně pro celý batalion, to bylo asi 40 tanků. Ale za času války, když jsem vyšel z kasárny, nosil jsem normálně civil, naručoval pizzu pro naše vojáky.

Jožihovo prarodiče

Říká se, že Slovinsko už od druhé světové války hledalo první záminku, jak odejít z tehdejší Jugoslávie...

To je pravda. Připravovali to už od smrti Tita. Oni první chtěli konfederaci, chtěli svoji vojsku, policii, peníze... Jako da jsou država ve državě. Ale například Němci v čtyřicátém prvním roku dost Slovinců vyhnali a oni odcházeli do Srbska. A tu je přijímali jako svoje rodiny. Oni pro nás byli furt západ a největší část válečného odškodnění šlo právě do Slovinska.

Kdy jste se vrátil ze Slovinska?

To bylo 20. října a hned jsem odešel na Vukovar na nejhorší místo, a to už byla válka. Byl jsem v místě, kde byl vukovarský vodotoranj¹, symbol války ve Vukovaru. To místo se jmenuje Mitnica. Já jsem byl v elitní jednotce, takže jsme chodili na nejhorší místa, ale ne hlavou napřed. My jsme udělali práci za hodinu nebo dvě a pak to druhý vzali.

¹ Vodárenská věž je symbolem bitvy o Vukovar, více na *Prima ZOOM* [online]. Cit. 2020-09-09. <<https://zoommagazin.iprima.cz/valky/bitva-o-vukovar>>.

Jak dlouho jste byl ve Vukovaru?

Asi jenom měsíc, protože jsem si zlámal navikulární kost. Odvezli mě vrtulníkem do Bělehradu. Dali mně na výběr, že můžu zůstat v Bělehradu, nebo se vrátit do Vukovaru. Já jsem se chtěl vrátit. Jak jsem se vrátil, tak hned druhý den přestala válka. Jugoslovanská armáda dobyla Vukovar. Zajímavý je, že v jugoslovanské armádě sloužily tehdy všechny národnosti.

A z Vukovaru jste šel rovnou do Bosny?

Ano. To začalo, že nějaký muslim zabil na svatbě Srba, a tím to začalo. Tady to bylo nejhorší. Nevědělo se, kdo pije a kdo platí. Každý s každým bojoval. Někdo potřeboval kulky, druhý mouku, tak se kšeftovalo.

Co jste dělal v Bosně?

V Bosně jsem řídil helikopterský desant, ve které bylo třeba chránit Srby z jedné vesnice. Nebo bylo potřeba ochránit jednu vesnici, tak se to domluvilo, že to za peníze někdo udělá. Srbi se domluvili s Chrvatami, že půjdou proti muslimům, pak se to otočilo atd. Ale myslím si, že scenario války řídil někdo jiný.

Vojenský fotbal, Jozef Irović stojí druhý zprava

Kdo byl vítěz všech těch válek?

Nikdo. Všechny nás vrátilo o desítky let nazpátek. My se za sto let nedostaneme na tu úroveň Jugoslávie před válkami. Tady se lidi měli opravdu dobře.

Co jste dělal, když jste se vrátil z Bosny?

Normálně jsem pak pracoval v Bělehradě.

Obraťme list. Vy sbíráte dokumenty, které se týkají české menšiny v Srbsku?

Jo, aby se to neztratilo. Mám toho dost. Napsal jsem i knihu o krušičkém kostele.

To byl váš nápad napsat knihu o krušičkém kostele?

V roce 2010 jsem odešel do Dobrušky na kurz češtiny a doktor Jaromír Linda mi pomohl napsat žádost. A pak, když jsem se vrátil z kurzu, povídá: „Máš jeden úkol. Napsat knihu.“ Protože v roce 2011 se mělo slavit sto let založení kostela. Já si myslím, že to měl psát on, ale dal to mně.

Jozef Irović (vpravo) s Jaromírem Lindou, 2019

Maturanti po 20 letech, Jozef Irović je uprostřed v bílé košili s knírem

Jak to bylo dál?

V roce 2010 jsme napsali projekt za rok 2011. Ale kniha vyšla až 2012. Tak byla kniha k posvěcení kostela, protože v roce 1911 se začal zdít, tak jsme to přehodili do dalšího roku.

Byl jste rozhodnutý hned, že napíšete knihu?

Jaromír Linda řekl, že musím něco napsat. Mně bylo hloupý říct ne. Byl jsem v Dobrušce, tak jsem se chtěl oddlužit.

Jak to bylo se sbíráním materiálů pro knihu?

Půl roku jsem jenom hledal nějaké dokumenty. Kostel nemá žádný archiv. Skoro nic. Nejvíce jsem našel v rodinách po staveních. Obcházel jsem i český vesnice v okolí. Byl jsem v Rumuniji. Na Gerníku, na Heleně, na Bígru, odkud přišli naši Češi. Ptal jsem se. Snažil jsem se mluvit s lidma. Zajímavý je, že materiál na stavbu kostela jako vápno, kámen, písek, to se všechno tahalo z Rumunska, protože dřív to byl jeden stát. Nejvíce jsem se

Krušické divadlo, 1960

dozvěděl od nebožtíka Johana Votavy. Von byl předseda kostelního výboru a předseda Český besedy v Kruščici. Hodně mi pomohla i *Pamětní kniha* v Kruščici, kterou psal učitel Václav Kiský. Já jsem spočítal, že kdyby se dal všechn materiál na stavbu na vagóny, tak by to dalo šest kilometrů.

Co bylo pak? Udělal jste si koncepci knihy?

Všechno pomalu. Někdo chtěl, abych tam i psal, jak přišli Češi sem. Voni přišli z Rumunska. Ale já psal jen o kostelu. Ale jak jsem knihu dopsal, tak se ukázalo, že některý věci byly jinak. To je, když dáš na vyprávění lidí, a nemáš to na papíru. Tak jsem musel dost přepisovat.

Jaká je vlastně historie založení kostela v Kruščici?

Původně tam stál modlitební dům. Bylo potřeba najít povolení na stavbu, udělat projekat, najít zedníky, sehnat peníze. Myslím, že idea přišla kolem roku 1907. Tisíc let od narození svatého Václava. Pak jim čtyři roky trvalo, než to dali dohromady. Chlapi z Kruščice dokonce odešli do Temešváru prosit biskupa o povolení a o peníze na stavbu. Byla určena komise na dva roky, která vybírala peníze a dary na kostel. Víím, že chodili až sto kilometrů. Mám záznam, že byli až ve Zrenjaninu.

Jozef Irović, podnikatel, a Jozef Irović, voják (vpravo),
otvírají krušický masopust, 2019

Kostel se pak postavil za rok?

Za jeden rok byl hotovej celej kostel. Rozumí se, že nefungovalo všecko. Ale věž byla postavená, zvony byly postavený, kostel byl pokrytej.

Jako dlouho vám trvalo napsat knihu?

Asi rok. Půl roku jsem sbíral materiál. Kniha byla hotová sedm dní před tím, než přijel biskup Malý do Kruščice. Tak jsme se i domluvili. Udělal jsem pět set kousků a všechno jsem rozdál. Dal jsem knihu každý rodině v Kruščici a sto kousků odešlo do Čech. Na slavnostní mši ke sto letům bylo přes dvě stě lidu a každěj dostal knihu.

Napsáním knihy jste udělal důležitou věc.

Byla to velká práce, protože to byla moje první kniha². Ale když člověk něco chce udělat, tak to i udělá.

² IROVIĆ, J. (2012): *Crkva svetog Václava u Kruščici 1912–2012*. Bela Crkva: Češka beseda.

Z pamětní knihy Čechů v Csehfalvě (Abliánu).

Csehfalva (maďarsky Česká Ves) či Ablián jest ryze česká vesnice, ležící nyní v Jihoslávii, vzdálena jsouc asi půl druhé hodiny na západ od Bělocrkvy. Jest jednou z osmi ryze českých vesnic, které jsou v území mezi Dunajem, Tisou a Marošem a jež zove se Banát. Před světovou válkou tyto vesničky byly v bývalých Uhrách, nyní jsou od sebe odděleny, takže Csehfalva přidělena byla Jihoslávii, ostatních sedm českých vesnic (Sv. Helena, Gerník, Schnellersruhe, Rovensko, Šumica, Eibenthal a Nová Ogradena) připadlo k Rumunsku.

Navštívil jsem tyto vesničky r. 1912.*) V Csehfalvě laskavostí pana Schovance byla mi zapůjčena pamětní kniha, jež schována jest ve zdejšíh kostelíku. Jest to: „Pamětní kniha obecní, pro občanstvo české obce Abliánské, zřízená péčí tehdejších obecních představených p. Frant. Vorlíčkem a Jos. Kornalíkem. Sestavena podle ústního podání nejstarších osadníků a sepsána na památku pro budoucí pokolení, k upamatování na první osadníky, od zdejšího učitele Jana Petra Viléma Březiny. Začátek sepsán léta Páně 1868.“ Učitel Březina byl třetím učitelem na škole zřízené v této obci. V úvodu líčí Březina pohyby k vystěhování se z Čech, a vystěhování do Banátu či vojenských hranic. Bylo to r. 1862, kdy několik nerozvážných Čechů opustilo svoji vlast, by se usadili v jižních Uhrách, v Banátě. Shromáždili se ve Vidni a odtud byli dopraveni na státní útraty do Temešváru. Zde poukázáno jim k obýváním místo, které nazváno bylo Schönthal (nyní místo Ponasca mezi Bozovicem a Steierdorfem) a řečeno jim, že jest to hotový ráj k obýváním. Ubožáci, když přišli na místo, hrůzou ztrnuli. Neboť místo rozkošného ráje našli zde divokou krajinu, porostlou hustými a tmavými lesy, mezi nebetyčnými vrchy. Viděli jen oblohu nebeskou a kolem pravěké lesy, v nichž byly kmeny tak ohromné, že sotva čtyři muži mohli je obejmuti. A tyto staleté velikány měli vystěhovatelci čeští porážeti, zdělati a takto si teprve orné půdy dobýti!

Mnohým byla to krušná práce, zvláště pro řemeslníky (bylit to většinou cvo-káři, havíři, krejčí, obuvníci), kteří s kácením lesů nebyli seznámeni. Avšak spoje-nými silami konečně dosáhlo se prostranství k stavbě a k setí. Naspěch zřídili si pro-zatímní byty. Byly to vyhloubené jámy v zemi, krovem a dnem přikryté. Tyto pří-bytky však chránily je jen od vedra a zimy. Když však jarním časem nastalo tání sněhu a prudké deště, tu horem i spodem valily se spousty vod a tyto příbytky byly zaplaveny. Takovým božím dopuštěním mnohé rodiny onemocněly a staly se obětí

*) Dojmy z této cesty uveřejnil jsem v II. výroční zprávě vyšší reálky v Telči 1914 (s 10 fotografií).

předčasně smrti. Počet obětí brzo vzrostl, takže pro neschůdnost cesty nebylo možno mrtvoly dopravit včas a slušným způsobem na pohřebiště. Když pak už ani domácí lidé nestačili na dopravu mrtvol, byli cikáni násilně donuceni za dohlídky vojenské stráže vyťahovati mrtvoly z podzemních skrýší a dovážeti je na hřbitov.

Po této strašné době vláda nařídila, aby se přikročilo k stavbě pohodlnějších budov a založila se zde osada. I byla vyslána od karanšébešského pluku komise, která rozměřila stavební místa. Po skončeném vyměření počala se stavba dřevěných chatrč v údolí Schönthalu. Vystavěna byla též obecní strážnice pro nižší důstojníky a poddůstojníky, kteří měli pečovati o udržení hraničářského pořádku v obci. Pak zahájeno s největší přísností mýcení lesů, by se získalo hojně polností. Byla to vy-silující práce mnohým, kteří nebyli takové práci zvyklí. Často se stávalo, že někteří i důstojníkům se protivovali. Tu však byli přidrženi ku práci vojenskou knutou, ba i jinými tělesnými tresty. Neschopní chudasové, jež práce příliš namáhala, zaplatili tuto vojenskou přísnost životem. Konečně dosáhlo se potřebného pole k výživě. S po-čátku sázeli přistěhovatelci na vykázaných místech jen brambory a něco kukuřice, kteréžto plodiny dosti dobře se zde dařily. Ostatní však obilí: pšenice, žito, ječmen, oves, pak luštěniny, zeli, brukev a jiné zeleniny se zde nedařily, neboť podnebí zde bylo dosti chladné a půda kamenitá. Tak se stávalo, že při nejlepšíh vzdělání půdy ani výsevku se nemohlo skliditi.

Když Češi viděli, že všechna práce jejich jest marna a že rok za rokem se jim vede hůře, tajně se shromáždili u Čecha Fr. Pálka, jenž uměl psáti, a poslali žádost o přeložení na jiné, úrodnější místo. Poněvadž však zhotovení této žádosti stalo se bez vědomí místního vojenského úřadu a místního rychtáře Molka, byla většina těchto „spiklenců“ uvězněna a bitím potrestána. Nejcitelněji byl potrestán pisatel oné žá-dosti Fr. Pálek. Výsledek této „drzosti“ byl, že byla sem vyslána komise k ohledání polností, ale ta nechtěla uznati neúrodnosti půdy, takže zůstalo při starém. Na stále trvajícím stíznosti lidu přišel na ohledání půdy též major Hernani. Ubozí lidé ho pro-sili, by svou přímluvou u vyšších úřadů jim zjednal nějaké lepší místo. Ale on místo útěchy je odbyl. To přimělo některé vystěhovance, že uprchli tajně ze Schönthalu a s rodinami potloukali se po okolních vesnicích mezi Srby a Rumuny. Z osmdesáti rodin zbylo jich pouze dvacet čtyři. Ti, kteří zůstali, museli s odhodlanou trpělivostí dále snášeti bídu. Tu však nějaký nadporučík, který zde byl dozorcem při pracích v lesích, slitoval se nad nimi a napsal sám žádost ministru vojenství. Žádost od něho došla skutečně ohlasu a nařizeno majoru Rakytoviči, by vyhledal pro prosebníky po-zemky. I vyhledán byl pozemek ve výměře 295 jiter a 1400 čtver. sáhů nedaleko obce Jaszenové blíž města Bělocrkvy. Češi po desíti letech s radostí opustili „ráj“ v Schön-thalu a založili si novou osadu na úpatí pahorku Abliánu. *Josef Hřtěk.*

Štefan Klepáček (zakladatel českých organizací)

(narozen 1950, Bela Crkva)

Štefan Klepáček byl hybnou silou při zakládání důležitých institucí českých krajanů v Srbsku. Stál u založení Matice české a České národní rady v Srbsku. Pomáhal obnovovat České besedy Bela Crkva, České Selo a Kruščice. Zasadil se o výuku českého jazyka na základních školách v místech Kruščice, Bela Crkva a Gáj, domluvil rozhlasové vysílání v českém jazyce na Rádiu Bela Crkva.

Řekl byste nám něco o svém dětství, o vaší rodině?

Tatínek byl Čech, ale maminka Češka nebyla, byla Maďarka. Jak jsem byl malý, já jsem nechodil do české školy. Já jsem se zapsal do české školy, když to táta slyšel, řekl: „Ty nemůžeš do české školy. Když jsem měl já problém s učitelem, ty nemusíš.“ Ten učitel byl už učitel táty. Tak mě odřekl, sundal dolů.

Jednalo se o českou školu ve městě Bela Crkva. To znamená, že tam byla výuka v českém jazyce?

Od čtvrté do osmé třídy. Ty první roky byly srbský. Srbský jazyk byl jako druhý jazyk. Učilo se rusky a anglicky. Anglicky se učilo málo, jedna hodina za týden. Hlavní byla ruština. V češtině bylo všechno, jako dneska.

Pamatujete si, jak se jmenoval pan učitel?

Schovanec Karel. Jeho manželka taky pracovala jako učitelka.

Kam jste odešel po základní škole?

Skončil jsem v Bele Crkvi gymnázium, pak jsem vodešel do Bělehrada na ekonomickou fakultu, společný obchod. Když jsem se vrátil nazpátek, skončil studia, neměl jsem práci.

Jeden ředitel velké firmy se mě ptal, jestli mám práci. On se mi ptal, co bych pracoval. Řekl mi: „Přijď v pondělí, máš práci.“ Tam jsem byl poprvé jako ekonom, začal jsem od nule. Za půl roku jsem byl finanční ředitel, pak komerční ředitel, pak jsem odešel do firmy Keramika Podlaha a pracoval jsem jako komerční ředitel. Měl jsem problém se srdcem a odešel jsem do důchodu. Potom mi volali a ptali se mě, jestli chci být expertem pro soud pro finance. Pracoval jsem jako soudní expert.

Pro českou menšinu jste začal pracovat až později?

Přestal jsem pracovat za peníze. Pracoval jsem zdarma pro českou menšinu. Pan Mareš mě volal a setkal jsem se s lidmi z České besedy na hlavní ulici a mluvili jsme jako kamarádi. Poprosili mě, jestli mám zájem dělat něco pro českou menšinu. Řekl jsem: „Musíte mě poslouchat. Budete pracovat, jak já povídám, aby se něco dělalo.“ Měl jsem vrata otevřená, kontakty na autonomní oblast Vojvodiny. Odešli jsme do Nového Sadu za tajemníkem, potřebovali jsme vědět, na co dají peníze, na co žádat. Šel jsem do Bělehradu za ambasadorem a do ministerstva pro lidská práva. Srbský ministr Ivan Sedlák ze Subotice mně jako dárek přivez počítač, řekl: „Počítač nemůžeš utratit.“ Tak to i bylo. Ambasadorka Bušniak mluvila se mnou srbsky, já mu psal srbsky. Byl jsem Čech a neuměl česky. Měsíc či dva každou sobotu byl u nás. On chtěl, abych se naučil česky. Ambasadorka

Štefan Klepáček při volbách do České národní rady

slíbil, že dostaneme učitele. To bylo 1997/98, z Bělehradu pak chodili učitelé do Bele Crkvi. A z Kruščice se ptali, jestli můžou do Kruščice. Když skončili v Bele Crkvi, tak chodili do Kruščice. Měli jsme 100 žáků. To byl rok 1999.

Jak vznikla spolupráce s Českou republikou?

Odešel ambasador Bušniak a přišla Edita Štouračová, ona viděla, jak je to stále lepší. Povídal: „Co ještě chcete?“ „Abychom měli učitele z České republiky. Aby tady žil a pomáhal, aby se kultura a tradice neztratily.“ My jsme měli ty zábavy, masopust, Kateřinský bál, divadla, starý Češi ale tolik nechodili na výuku češtiny. V Kruščici přestala výuka ve škole v 1966, v České Selo 1973. Měli jsme velkou podporu Edity Štouračové. Ona nám řekla, že máme učitele, jmenuje se Roman Grossman. Ona se starala, domluvila to v Praze. V té době už byli učitelé v Rumunsku. První bydlel Roman Grossman u Iroviče Zlatka, potom vodušel. Moc dělal pro českou menšinu. Měli jsme dobrou spolupráci. To byla velká věc, co se povedla.

Pomáhal jste obnovovat České besedy?

Potřebovali jsme peníze, aby se domy v Bele Crkvi, Českém Selu a Kruščici udělaly. Srbové mají všechno, my jako česká menšina nemáme nic. Nedostali jsme podporu jugoslávského

Štefan Klepáček (vlevo) s matkou a s bratrem

státu. Peníze jsme hledali přes Českou republiku. Přišel zmocněnec z České republiky, jmenoval se Zdeněk Lyčka, Vladimír Chaloupka z ministerstva zahraničí a Petr Kolínský, dozorčí. Přišel zástupce ambasády, řekl, že dostaneme peníze za české domy, za kostel. Setkal jsem se s předsedou České besedy panem Josefem Škorničkou, v Kruščici s panem Veselým jsme psali stanovy, došel jsem do Českého Sela, tam byl Jarko Lexa, a řekl jsem, proč jsme přišli, že chceme udělat rekonstrukci školy a Českého domu. Řekli: „Co chceš dělat, když děti nemáme?“ Roman Grossman měl plán udělat ze základní školy muzeum. Já jsem začal mluvit trochu česky, celé odpoledne jsme s panem Kolínským mluvili, co to bude peněz. Ta čeština moje byla těžká. Barák ni střechu, ni dveře neměl. Pan Kolínský řekl: „Ale musíte se starat, aby se peníze jinde neztratily.“ Vodešli jsme potom do Gaje, byl tam myslivecký dům. Domluva, aby ho užívali Češi a myslivci, se podepsala dycky na deset let.

Štefan Klepáček na Vynášení Morany v Kruščici, 2019

Zasloužil jste se o výuku českého jazyka v českých školách. Jak to celé bylo?

Děti nemusí češtinu ztratit. Výboru jsem dal na starost, aby byla výuka češtiny, a učitelka z Čech Markéta Světlíková připravila program, ten jsme dali na ministerstvo pro vzdělávání. S inspektorem pro vzdělávání jsme se domluvili. Neměli jsme slabikář, tak jsme vzali český. Je to asi 9 let – 2011 byla výuka. Když jsem uslyšel ten školní zvonek, to byl pocit.

Vy jste založil také české vysílání rádia. Povězte nám o tom.

Chtěli jsme, aby se založilo české vysílání, nikdo nevěděl, co se stává v Kruščici, Českém Selu... Mám lidi, kteří pracovali pro rádio: Ivana Hubertova dobře mluví česky, Vlastenka Křišan taky. 1. listopadu 1997 začalo první vysílání, jmenovalo se *Setkání*, trvalo hodinu. Vysílání do dneska trvá. Zlatko Irovič měl ideu, aby se jmenovalo *Krajanka*. Tak i je.

Krajané v Kruščici, Štefan Klepáček první zleva

Jak to bylo dál s českou menšinou?

Na dva tábory se rozložila česká menšina. Vlastenka Krišan založila Češi jižního Banátu. V Bele Crkvi zůstala Česká beseda. V roce 2010, když byla konzulka Valerie Füleová, tak jsme se u ní setkali a domluvili jsme se, aby se založila Česká národní rada.

Co myslíte, že by pomohlo Čechům v Srbsku?

Musí se vybrat mladší lidi v Českém domě, co budou pracovat pro českou menšinu, a musí se přestat hádat. Se Srby není žádný problém, chodí na výuku češtiny. Nikdy jsem neměl problém, že jsem Čech. Nakonec bych byl rád, kdyby česká komunita byla spolu.

Byl jste někdy v České republice?

Já jsem byl v Praze. Stavěli jsme hotel Panorama a hotel Fórum. Řekl jsem, že nebudu chodit do České republiky, když potřebuju vízum. Když Česká republika vstoupila do Evropské unie, nepotřebovali jsme víza. Měli jsme učitelku Markétu Světlíkovou z Pardubického kraje. Byli u nás, pak my vstoupili u nich. Spal jsem u jednoho pána, jmenoval se Václav Veselý, měl manželku, ta se ptala, odkud jsem. Řekl jsem, že ze Srbska. Ona, že má příbuzné v Bele Crkvi. Doma jsem se zeptal Karla Kroutila, jestli ji zná. Vypadlo, že jsme s ní příbuzní. Svět je malý. Tam bylo tak krásně, že jsme každý večer zůstali až do rána. Zpívali

Štefan Klepáček (vlevo) s krajaným pěveckým souborem Krajaní při festivalu Lepota raznličnosti

jsme české písničky. Tam jsem poprvé uviděl čarodějnice, ten zvyk. Byli jsme na zámku Litomyšl. Byli jsme v Praze na krajaném festivalu. Měl jsem setkání s Milošem Zemanem. Setkal jsem se s Pavlem Dostálem, Jiřím Diensbierem. Byla u nás Helena Růžičková, Petr Brodský, doktor Václav Štěpánek, profesor Linda, Václav Klaus...

Klepáčků nejvíc bylo ve Svaté Heleně a na Gerníku. Když jsem byl na krajaném festivalu, přišel za mnou pán, že je Klepáček z Plzně. Tak jsme dodnes kamarádi. Ze Svaté Heleny odcházeli Klepáčkovi do Argentiny, s Karlem Klepáčkem jsme kamarádi na Facebooku.

Jarmila Laník (letuška a cestovatelka)

(narozena 1940, Bělehrad)

Jarmila Laník patří k významným českým krajanům žijícím v Bělehradě. Její otec byl známý stavitel a podnikatel. Jarmila chodila do české bělehradské školy. Pracovala jako letuška a ráda cestovala do tehdejšího Československa.

Narodila jste se v Bělehradě?

Ano. Maminka je Srbka a tatínek je Čech.

Jak se tatínek dostal do Srbska?

Děda pracoval ve Vídni, tatínek mého tatínka. Já ho neznám, on umřel v jednačtyřicátém. Dědeček byl členem sociální demokracie. Děda dělal v Záhřebě fasádu. Přišel do Záhřebu, tam koupil barák, protože Rakousko-Uhersko po 1. světové válce prohrálo a nikdo nevěděl, co bude. Potom dědeček odešel dělat do Bělehradu, protože pochopil, že tu bude něco více práce. Tatínek vlastně pracoval pro svého otce. Děda vždy svého syna vodil s sebou.

Kdy přišli do Srbska?

Třiatvacátého roku. A vzal s sebou i svého syna.

Tatínek potkal maminku v Bělehradě?

Oni se brali v sedmadvacátém a neměli asi dvanáct let děti. Já jsem narodila ve čtyřicátém, tady v té ulici, tady byla soukromá klinika. Já jsem narodila v ulici Sredačka a žiju v ulici Sredačka. Jsem originální obyvatel. Rodák. Děda umřel v jednačtyřicátém, když bylo bombardování. On měl vřed. Mu to prasklo a za války se nesmělo nikam chodit.

Zůstali jste v Bělehradě, když byl bombardovaný?

Ano. Maminka mě občas vodila do Obrenovcu. Muselo se pracovat. Děda měl mlýn a dělal i pomníky. A měl taky takový krásný obchod, tam měl látky z Anglie, z Francie. Děda, když žil v Záhřebu, tak měl taky doly, které vlastnil spolu s nějakým turským begem¹. Ale ten beg byl chytřejší. Tak o to přišel a musel prodat dům v Záhřebu. Dřív se nedalo jenom od jedné práce žít.

Váš dědeček byl tedy „něco“ víc?

Ano. Uměl se najít. Dokázal vydělat peníze. Nejmladší syn, von zůstal v Praze, byl architektem. V devětatřicátém zůstal v Praze studovat, ale už to nebylo ono. Válčil v Anglii za českou legii. On se potom vrátil do Čech studovat. Ale v osmačtyřicátém mu nějaký známý řek: „Běž, nebo voni tě zavrou.“ A on, že měl strejdu, kterej bydlel ve Velenicích, tak on utek do Rakouska a byl potom v Kanadě. Ale zemřel už.

Jak to s vámi bylo po roce 1945?

My jsme byli do roku 1950 čeští občané, ale pak nám nechtěli prodloužit pas. Tak jsme byli deset let *apatrijí*. To znamená, že jsme nebyli to ani to. Táta se nechtěl vracet do Čech, protože všichni, kdo se vraceli, byli pak zavřený.

Vy jste neměli jugoslávský pas?

Ne, v té době ne.

Chodila jste v Bělehradě do české školy?

Já jsem jako malá chodila do české Masarykovy školy. Moje kamarádka ve škole byla Madeleine Albrightová, která chodila dva roky se mnou do české školy. Její otec byl

Jarmila Laník, letuška u společnosti JAT

¹ beg – podnikatel/mafíán

v Bělehradě kulturní atašé. Ona byla taková roztomilá a nikdo netušil, co se z ní potom stane. A když jsme měli výstavu Češi v Bělehradě, tak tam byla vystavena třídní kniha s jejím jménem Jana Marie Korbelová. Ona chodila rok dva do český školy a pak vodušili do Anglie a potom do Ameriky.

Von mě táta taky původně chtěl poslat do internátu do Čech. Dřív ženy chodily do internátu, aby se naučily anglicky, německy, hrát na piano, aby se pak dobře vdaly. Moje teta chodila do internátu v Českých Budějovicích a pak se dobře vdala za chorvatskýho Němce a vona krásně žila v Záhřebě. Jak říkají Chorvati *nobles*².

Jarmila Laník (vpravo) jako letuška

Jak dlouho jste chodila do české školy?

Čtyři roky. Všechno bylo v češtině. Byl pan učitel Štreit. On přišel z Čech. A učitelka potom nějaká byla Marie Řeháková z Daruvaru. Ve čtvrté třídě jsme měli srbské dějiny a srbský jazyk, protože potom už dál nebyla česká škola. Jenom čtyři roky. Potom jsem chodila do jugoslávský školy a nevěděla jsem vůbec nic z dějin jugoslávských a srbských, ale pak to šlo.

² nobles – vyšší společenská vrstva

Co znamenalo být Čechem v Bělehradě?

Hodně. Před druhou světovou válkou Češi měli majetek, něco znamenali, byli něco extra. Tu byl nejbohatší Čech Karel Husník. Tatínek mu taky dělal fasádu a on měl fabriku a jmenovala se Moravia. A vedle fabriky měl (Karel Husník) barák, kde také bydleli dělníci. Češi, co přišli za ním. Naproti tomu měl svůj vlastní barák. A měl služebnictvo doma.

A Češi se také bavili v Českém domě. Já to pamatuju, chodila jsem tam do padesátýho sedmýho roku. V Českém domě byly bály. Na bály chodili jen Češi. Jedině se mohlo, že si Čech přivedl nějakého Jugoslávce kamaráda. Jedině Češi dělali maskenbál v Bělehradě. Potom, aby nesebrali Českej dům, tak tam nastěhovali Slováky, co tady studovali, ale pak to sebrali celý a bylo po Českém domě.

Do kdy existovala česká škola?

Já myslím, že do sedmapadesátýho roku. Potom už nebyl zájem. Všechno byla politika. Já jsem se přihlásila potom na srbské gymnázium a měla jsem problém, že jsem neměla vobčanství. Mama říká: „No, nemáme.“ A profesorka: „To je problém, Češi by taky nedali, aby Srbka chodila do českého gymnázia.“ Máma řekla: „Já jsem Srbka a moje dcera bude chodit do gymnázia.“ A bylo. Já jsem měla kamarádku a ona se menovala

Jarmila Laník (s brýlemi) na dovolené v Římě

Janíček. Já jsem věděla, že je českého původu, ale radši se vo tom nemluvílo. Do naší školy chodil také bejvalej jugoslávskéj ambasador v Praze pan Ilić. Von se narodil v Čechách ve Znojmě.

Co jste dělala po gymnáziu?

Chodila jsem do hudební školy. Jsem profesorkou klavíru. Potom se stala letuškou.

To vím, u společnosti JAT.

Ano. Jedna z prvních letušek v Jugoslávii. Jsem nejdřív pracovala na letišti jako hosteska dva roky. A pak – vod 1964 do 1993 – jako letuška.

Cestovala jste hodně?

To už jsem měla jugoslávský pas. Všichni jsme dostali pas. Máma, táta i já. Tisíc devět padesát devět roku jsme dostali jugoslávský pasy. Já odešla hned do ambasády a řekla jsem, že bych chtěla vízum do Československa. Ono mně řekli, že nepotřebuju, že jsem československej občan. Ale já ukázala jugoslávskéj pas. A ten pán prej: „Soudružko, vy jste pro celej svět jugoslávskéj občan, ale pro nás jste náš občan.“ Tak jsem se chtěla podívat na rodinu.

Do Československa jste cestovala často?

Ano. Na letišti už mě všichni znali. Já jsem vždycky byla voblečená jako letuška. Tátovi jsem kupovala chléb Šumava a utopence. Na letišti už mě znali, to nebyl problém. Na letišti se mě ale ptali, jestli nemáme v Bělehradě chleba. Říkala jsem, že máme, ale ne takovej. Měla jsem kamarádku, která byla taky Češka, maminka jí byla Češka. Letadla do Dubrovníku byla plná Čechů, tak jsme mluvili česky, aby jsme nezapomněli, a lidi byli rádi. Jak se říkalo: *Vaše more, naše more.*

Kdy jste poprvé přiletěla do Prahy?

V pětadesátym.

Budova srbského parlamentu (opravu řídil Jarmilův otec)

Jarmila Laník (v zeleném kabátě) jako členka České besedy Bělehrad

Jak na vás působila Praha, když jste přiletěla z Bělehradu do Československa?

No, jak bych vám řekla.

Po pravdě.

Praha byla krásná, ale bylo to všechno zavřino a smutný.

Já jsem kupovala u Bati boty pro syna. Tak jsem si chtěla vybírat a prodavačka na mě, jestli si teda laskavě budu kupovat nebo jenom vybírat. Tak jsem pěkně vysvětlila, že ona tam je kvůli mně, a ne já kvůli ní. Můj bratranec se za mě styděl a utekl ven. Pak mi říkal, že jsou šťastný, když vůbec něco dostanou. Akorát jeden krám byl pěkněj v Praze v Železný ulici. Tam prodávali starší dámy, uměly jazyky a měli tam pěkný věci. Tam kupovali cizinci. Nemohli jste jinak kupovat, co chcete. To se cítilo. Byl strach.

Opravdu byl cítit rozdíl mezi Jugoslávií a Československem?

Byl. My jsme nekapali³. Hodně Čechů se po druhý světový válce vrátilo, protože Češi posílali vlak po druhý světový válce pro svý občany, který se chtěli vrátit. Jeden můj strejda se

³ nekapali – neměli se špatně

Jarmila Laník (sedící druhá zleva) se členy České besedy Bělehrad

tak vrátil. Potom si teda trhal vlasy, že se vrátil. Von se vrátil do Budějovic a každý týden se potom musel hlásit na policii. Jeho manželka, která je Češka, pak napsala mé mamince, že sedím doma a deru peří a chtěla bych, aby mě péří narostlo a mohla za vámi přiletět. Hned druhý den jí volali do policie a prej: „My vám, paní, ty křídla ustříhneme.“ My jsme za komunistu moc nepracovali, a měli jsme se dobře. Voni si mi pak smáli, že jsme slepci Češi, já jim říkala, že neví, co byli Češi do osmačtyřicátého. My jsme moc nepracovali v Jugoslávii, a měli jsme se dobře. A brali jsme si všichni kredity, který platíme dodnes. A nechápali jsme, že to nemůže trvat věčně.

Proč jste se v roce 1993 vrátila zpět do Prahy?

Já jsem se vždy chtěla vrátit. Já jsem si myslila tak, že budu letuška. My jsme měli benefit. Mně stačilo šestatřicet let radni staže⁴. Do Prahy mě to dycky tahalo. Pracovala jsem

⁴ radni staž – odpracované roky, které se počítají do penze

Jarmila Laník (vpravo) při přednášce v České besedě Bělehrad

potom v Praze. JAT už neexistoval, ale pracovala jsem pro nějaký Jugoše, který byli jako byznysmeni, ale nic z toho neudělali.

Vy jste bombardování Bělehradu prožila tedy v Praze?

Ano. A vždycky jsem byla na straně Srbáků.

Jak jste prožívala rok 1968 v Bělehradě?

My jsme byli v parku naproti ambasádě. Táta brečel. A jedna tatínkova příbuzná byla akorát u moře a vracela se a ptala se tatínka, co má dělat. Tatínek jí řekl, ať zůstanou v Záhřebu. A pak odešli do Kanady. Hodně mladých lidí se nevrátilo. Staří se většinou vraceli, ale mladý ne.

Jozef Veseli (organizátor českého života)

(narozen 1940, Kruščice)

Jozef Veseli je bývalý předseda České besedy v Kruščici. Hrál česká divadla, organizoval společenský, církevní a kulturní život Čechů v Kruščici či pomáhal rekonstruovat kruščícký kostel svatého Václava. Jozef Veseli pochází z „pravé“ české krajanské rodiny, kde si Čech bral jen Češku.

Mohl byste nám popsat, jak Češi přišli do Kruščice? Znáte ten příběh?

Tak bylo to za času Marie Terezie. V Čechách byly těžké časy, germanizace, víte. A Češi, který chtěli být opravdu Češi, který se nechtěli vodřeknout češtiny, vzali si trakař, vzali si rodinu, do toho trakaře dali nejnmutnější věci, sekyru, motyku, lopatu, pilku, a tak se dostali do Vídně, ve Vídni se sbírali. Když se jich sebralo hodně, tak přišla loď a Dunajem se tam spustili dolů do Srbska, do jižního Banátu. Někteří slezli už v Pánčavě, některý šli dál a ustanovili se v rumunském Banátě, ve Moldavě. Tam vodsad' byli podělený a do vrchách, do lesách, a to byla na hranici Austro-Uherska a Turska. Moc jich polituvalo, že přišli sem. Byly to vrchy, kamení, stromy. Museli kácet stromy, který čtyry lidi museli vobejít, a dělat si plodnou půdu. A to bylo mezi rokem 1826 i 1827, v těch letech se to stávalo. Ale našim starým Čechům se to v rumunským Banátě nelíbilo, a tak sešli do srbskýho Banátu. A v srbským Banátě byla plodná půda a dobrý lidi, který je pěkně dočkali. Každěj Čech, jak přišel do Kruščic, dostal od pastviště čtvrtku pole na zahradu, aby měl na brambory, na cibuli, víte na zahradu. Potom tu byli to dost Češi, my jsme Češi dost šikovní lidi, byli to dost zedníci, stolaři, kolaři, tesaři. Udělali domácím střechu a dostali jeho půdy nebo udělali nábytek a dostali jeho půdy. Takže eště dneska každěj drží tu čtvrtku pole a jmenujou to jako „český čtvrtky“. Víte, každěj si zachoval kus pole.

Jozef Veseli (vlevo), syn Ferdinand a vnuk Davor, 2019

Vzpomenete si, jak se jmenovali první Češi, kteří přišli do Kruščice?

Jak by ne. Víte, u nás byl arcibiskup Jan Graubner z Olomouce, byl u nás v kostele, držel mši svatou. A já si tak myslím, že jeho rodiče přijali němštinu a zůstali v Čechách, protože ten, to není český příjmení, Jan Graubner, nebo tuten učitel, Roman Grossman. To taky není český příjmení, jeho rodiče přijali tu němčinu a zůstali v Čechách. A naši Veselí, můj dědeček byl Veselý, co jsem já dneska eště, potom Irovičů, Kuželků, Vlasáků, Hubrtů, co já vím. Moc, jak přicházeli, to byli praví Češi, kteří si zachovali češtinu i zachovali ji do den dnešního.

Jak byli přijati? Jak je přivítali?

Povídám, že je byli krásně přivítali, i tam spolu...

Nebyly problémy?

Nebyl žádněj problém, jak jsem povídal, dali jim všecko pole, dali jim tu práci, aby jim dělali, protože tady nebylo řemeslníků, jako co byli naši Češi, ti tesaři, stolaři, koláři. A oni udělali ten střechu a dostali pole, udělali nábytek a dostali pole, tak se to sbíralo, víte. Ale můžu říct, že naši Češi, v těchto krájích přinesli kulturu. To se naučili vod nás, Čechů. Jsou to pilný a poctivý sedláci, většinou sedláci. A moc toho se starousedlíci naučili od nás Čechů.

Ale teď, já jsem 41. ročník, já jsem se před šedesát roků ženil, bylo hanba, aby Čech vzal Srbku, anebo Srbák třeba Češku. Bylo nás 120 numer a mohli jsme se ženit a vdávat, víte. I teď je nás 60 numer, polovina, sedmdesát. Mladý odechází do města a starý umírají, je nás pořád míň, víte. A teď je to moderní, aby si Srbák vzal Česku a Čech voženil se Srbkou. A můžu říct, že jsou to dost šťastný rodiny.

Já mám dceru a sestru vdaný, jedna je za Bosánca a jedna za Srbijánca, Srbína. I voni mě říkají: „Tatínku, my lepší žijeme než vy. Vy oslavujete jedny Velikonoce, jeden Novej rok, jeden.“ A oni vslavujú i manželovo: katolícký i pravoslavný. I potom: „My máme ve vsi českýho učitele, který učí děti, ne profesionálně, ale tak, aby nezapomněli češtinu, zpívat a tančit.“ A děti z těch smíšených manželství velmi rády jdou do český školy učít češtinu, chodí na folklor, chodí zpívat, i umí to, jde jim to, víte, takže opak.

Jak jsem řekl, ty děti ze smíšeného manželství rády chodí do školy učít se češtinu, rády chodí zpívat, tančit a máme pěkný skupiny, pěkný sbory, máme taneční sbor, máme pěvecký sbor. Držíme styky s Českou republikou, chodíme tam na festivály, voni chodí k nám. Myslíme, držíme to spolu přátelství s naší starý vlastí i my, když jdeme do Český republiky. Já jsem

byl třikrát, jsme rádi, že jdeme obejít naši starou vlast, kde máme kořeny, kde byli naši prapradědečkové. A i voni jsou rádi, Češi jsou rádi, velmi rádi, když přijdou k nám, i u nás my je snažíme se, snažíme je dočkat jako svůj svého. I velmi jsou rádi, když chodí lidi, přichází k nám, i přichází často. I to, že už jsme nejmíň 190 roků, i snažíme se ukázat naši víru, naši kulturu, víru a tradici. Jsme katolíci jako naše Češi. Máme mši každou neděli, máme našeho faráře, kterej nejní teda Čech, ale snaží se, umí modlit se česky a drží mši svatou na česky, v českým jazyku.

Jaké to bylo, když jste byl malý? Zkusme se vrátit do vašeho dětství.

Ale víte pane, nebylo to tak, jako to tu je dneska, ale dětství, školský časy, jsou nejkrásnější z lidským životě, z toho mládí mám krásný památky. Chodili jsme čtyři roky do český školy.

Rodinná fotka, tatínek Jozef, maminka Kateřina, děti a babička

Český masopust v Českém domě v roce 2001, Bela Crkva; Jozef Veseli je druhý zprava

Všechny předměty byly v českém jazyce?

Jo, všechno česky. Učili jsme se českou historií, gramatiku. Měli jsme Čechy, který založili školu, ne v Čechách, ale u nás za čas starý Jugoslávie. Byla naše, Čechů, ne Chorvatů, tam byla Matice česká v Daruvaru.

Vzpomenete na české učitele?

Učil nás pan Pagač, on byl Čechem z Fabiánu¹, a učitelka Líza. Učili nás čtyři roky, českou historií, česky, učili jsme se toho, pomozte mi... Kdo byl první předseda Český republiky?

Prvním prezidentem byl Masaryk.

Masaryka! Učili jsme se Masaryka jako prvního předsedu Český republiky, a potom jsme skončili ty čtyři roky. A pak jsme šli čtyři roky do srbský školy, a to nám bylo těžký, proto prvně učít Masaryka a potom učít srbsku gramatiku i historií. To bylo moc těžký, protože jsme od nás dvaja žáků česky, který jsme odešli. Jenom dva, já a Marija, završili osm třída a všichni zůstali v pátý, šestý, sedmý. Bylo to těžký pro moje kamarády a málokdy skončili

¹ Fabián je původní název vesnice Češko Selo.

tu osmou třídu. Ale potom, když chtěli jít někam dál do školy, když chtěli jít například se nechat zaměstnat, museli mít osm roků a potom ještě to na učení, někdo jednu třídu, někdo dvě, doučovali se. Když neskončili osm roků, nemohli se nechat zaměstnat.

Když jste ukončil osmý ročník, tak jste šel někam pracovat?

Já jsem byl sám u rodičů a tenkrát se stalo to, že se rozházely ty JZD. Zárugy, to bylo i u vás. A já jsem měl rád přírodu, chtěl jsem jít do Králjeva do šumarský školy. Měl jsem rád přírodu, měl jsem rád louky, myslivství, ale rodiče mi bránili: „Máme krásný pole,

Jozef Veseli (vlevo) s Českou národní radou při televizním natáčení

přijdou lepší časy, když ty nebudeš doma, kdo bude?“ Já jsem byl mladej, devatenáct roků, manželka byla pěkná. Vošidila mě, takže devatenáct roků jsme se voddali a narodil se mi syn Ferda a já jsem vodušel do války, a to bylo manželce i mně moc těžký a dlouhý. Když jsem přišel domů, syn měl dva roky a říkal: „Tatínku, vodkad jsi přišel?“ A ten osmý únor jsem přišel z války a devatenáctýho července jsme šli stříkat vinohrad a zahynul mi otec bleskem. Ty starosti, manželství, všechno se to na můj krk svalilo a já jsem viděl, že tak, jak dělal můj tatínek, můj dědeček, jak dělaj vokolo mě sousedi, že to není dobře. Vypůjčil jsem si peníze a koupil jsem jeden starej traktor, chtěl jsem se mechanizovat.

Oni pracovali jen s kravami a koňmi?

Oni dělali s koňma všichni. Tady se dělalo s volma a u nás se dělalo s koňma. A s koňma, nikda ty koňma nemůžou dělat, kolik je třeba, víte. Potom jsem koupil starej traktor, ten traktor šedesát čtvrtým roku, sloužil mě do šedesátýho devátýho. Potom jsem pracoval, sbíral peníze, vypůjčil se a šel jsem do ITM a první jsem Kruščicema prohnal malej Ferguson 533. Novej traktor, s nim jsem začal potom pracovat, jak se patří, tam ten nebyl moderní, i s nim jsem pracoval. A potom mi Tito dal traktor 558, potom jsem pracoval eště víc a potom jsem koupil eště další. Potom jsem pracoval

Jozef Veseli jako člen kruščického mysliveckého spolku

a koupil ruskej tuten, ruskej traktor. I takže já i manželka jsme byli svolný a Pán Bůh nám taky vyplnil každou vůli, víte. Koupili jsme novej plac a vystavěli nový stavení a koupili všechny mašiny, to nový, třeba i za zemědělství a teď už, bez jedný osmdesát, nechal jsem to synovi. Syn i vnuk pracujou s tou mechanizací i na těch, koupil jsem deset hektarů krásných polí eště, takže máme našich třicet hektarů, nebo 45, jo to je vono, nebo trochu míň. 25 hektarů, nebo dvacet hektarů snad, bereme na léta, do pronájmu, takže děláme okolo 70, 80 hektaru půdy. Ale nejde to, jako to šlo za Tita. Velký jsou náklady, a málo nám zůstane, víte.

Jsou nafta a benzín drahé?

Jojo, já jsem koupil pět traktorů, kombajn, všechny mašiny, každé rok jsem mohl koupit jednu mašinu. Dneska můj syn, kolik víc pracuje, tak nemůže.

A ještě se vrátíme k tomu, jak jste potkal svou manželku, když vám bylo 19. Já vím, že jste ji poznal v divadle. Je to tak? Mohl byste nám říct víc? Češi, Kruščice, divadlo, to vždycky patřilo k sobě.

Víte, to bylo někdy, kraj 50. a začátek 60. roků, neměli jsme ve vsi elektriku, měli jsme jenom do devíti hodin večír. A jak třikrát mžikla, už jsme museli utíkat domů a spát, neměli jsme rádia a televizor, tak jsme se zabavovali sami se sebou, víte. I chlapi, když jsme byli, holky, hráli jsme všelijaký hry. Neměli jsme ani sál, neměli jsme dům, setkávali jsme se po kamarádech, dneska u mě, zítra u tebe. A hráli jsme, co já vím, knoflíky, slepý báby, prstýnky, všelijaký hry, sami mezi sebou. I taky neměli jsme televizor, tak jsme dělali divadla, a to se dělalo vždycky tam listopad, prosinec, v zimě, když jsme my měli chodit na zkoušky. Kdo byl ten zainteresovanej, chodil, to už jsme zakoupili větší byt a tam jsme měli jako náš dům.

Jak se jmenoval?

To byl dům Český besedy. A jméno Franta Veselý, on měl velká sála a tam jsme měli jako náš Českéj dům. Tam jsme dělali každou neděli muziku, tam jsme hráli divadla, tam jsme se scházeli, neděle, svátky. Hráli jsme tam karty a zabavovali jsme se.

Dřív byla zábava a muzika každou neděli?

Jojo, jenom ne, když byly pohřby...

Syn Ferdinand a dcera Marie

Zábava byla třeba od dvou hodin?

Jojo, odpoledne; vždycky dopoledne jsme šli do kostela, potom na oběd a potom jsme se sesbírali všichni do domě, do Český besedy a tam byla zábava do večera. Každéj po svojí vůli, tam se zpívalo.

Byla to česká zábava?

Ano, česká, upřímně česká.

Takže se zpívaly české písně, hrálo se a tančily se české tance?

Ano a kdo byl zainteresovanej a kdo byl tomu vstřícnej, chodili jsme na zkoušky, učili jsme divadle. *Pojď k mému srdci*, to je jméno hry, a pak už si ani nemůžu vzpomenout. Chodili jsme deset čtrnáct dní na zkoušky, a když jsme to vycvičili, tak jsme to prvně dávali doma. To v domu divadlo, bylo to moc navštívěný, lidi byli zvědavý, to víte, neměli... tenkrát to bylo moderní. Česky se hrálo, česky se zpívalo.

Chodili i Srbové?

Ne, Srbi málo, tolik je to dřív neinteresovalo, Češi. Byla plná sála Čechů, ani tam Srbi nevezli. Víte, já vám můžu říct jeden příklad, z divadla, které jsem já... Já jsem byl jako

S manželkou Dorotejou na české zábavě v Českém domě, Bela Crkva

chlapec a chtěl jsem se oženit tuto holku a její rodiče mi bránili. A já jsem mu říkal, to pamatuju: „Ferino, Helenku mně nechceš dát, ačkoli mě ani neznáš.“ To jsem já říkal pantátovi.

A říkal jste mu ty nebo vy?

Vy.

Ale teď jste mu říkal ty.

„Ferino. Helenku mně nechceš dát, ačkoli mě ani neznáš. A kdybys mě znal, tak by ses do mě zamiloval a já bych ti celý den hrál na klavír.“ (zpívá)

Tak svolil nakonec?

Svolil.

Jak vypadala svatba?

Ďáli jsme v Kruščici to divadlo, potom jsme šli do Beli Crkvi, do Českýho Sela, do Gáje. I tam jsme chodili dávat divadla.

A ta veselka? Kolik přišlo lidí, kdo se zval?

Veselky, bylo jich moc. Na zimu od všech svatých do novýho roku, i v zimě byly svatby, bylo moc mladých a moc veselka. A když se dva mladý zasnoubili a šli se zeptat rodičů, ženichovo rodičů, ženichovo rodiče šli se zeptat nevěsty rodičů, zda se skládají, zda to dovolí.

Takže rodiče se chodili ptát rodičů?

Jo, šli se domlouvat a domluvili se za veselku.

Chlapec taky žádal rodiče nevěsty?

Vzal si první rodiče, ty byli ve světnici a my jsme čekali, co voni se domluví. Potom byly ohlášky na faře: „Potom budu říkat tvému bratru švagře, budu ji líbávat.“ (zpívá) To se zpívalo třikrát.

V kostele se hlásilo?

Ano, když byl plnej kostel.

Co hlásili?

Že se vezmou.

Znali den, věděli datum?

Ne, to potom, co třikrát byla ohláška, potom se udělala svatba.

Mohl být někdo proti?

Ano, kdyby stalo se, že někdo proti... ale to málo. Ale stane se, že může bejt někdo proti a taky veselka nemůže bejt, víte. A to potom zakáže se veselka. A to byly velký veselky. Ženich zakazuje jeho přátelství a manželka zakazuje její přátele. Svatba začíná například v sobotu, to se ohlásí tejden napřed. Starý a potom mladý ženich a nevěsta chodí zvat hosty, po vsi chodí zvat: „Na třetí neděli budeme mít svatbu, prosíme vás...“ Tam kořalka a pití nějaký a zvou se. Spolu zvou i jedny i druhý. Jenom ženichovo se seberou u ženicha a nevěstino se seberou u nevěsty. V sobotu večer. Pak se jde ke ženichovi na návštěva, nese se nějaká vejslucha, tam se tancuje, trochu vypije kafe, co já vím, i zejtra v devět hodin v kostele...

Jozef Veseli na Krajském poháru v Kruščici, 2019

Svatba byla vždycky v kostele?

Joo, v kostele. V neděli se ženichovo hosty u ženicha seberou a nevěsty hosty se seberou u nevěsty a nevěsta se oblíká u kmotry, která jí křtila. Tam jí richtujou. Potom od ženichovo hostů se jde pro nevěstino, od nevěstino hostů se jde pro nevěstu ke kmotrům, víte. Potom je muzika, to se jde přes ves, to je plná ves veselky, to je zpěvu, to je muziky, to svatba, to veselka. I pak se jde na obec, tam kmotři, tam čtou práva. Já jsem byl někdy odborník, jsem to četl.

Pak byla hostina a sedělo se?

V obci, no, plnej chodník, plná silnice, plná kancelář, plná vobec. Tam jsou všichni hosti, ženich a nevěsta, za nima kmotři. „Já tebe přijímám za svoji ženu až do smrti...“ Potom se šlo do kostela. Před obcí harmoniky hrajou, tancuje se. Když se vychází, hází se dináry, aby měli štěstí. To se děti radovaly. A družba byl, kterej vedl. Eště v soboru se mládeci

Pravnuk Jozefa Veseleho Danijel Veseli, malba projektu
Staré pověsti české, Česká beseda Kruščice, 2020

a družičky sobášili. Bylo po deset párů. Kmotr nevěstu a ženicha vez do Bele Crkvi se fotit. Tancovalo se, zpívalo, pilo kafe. Hosti se rozešli. Nejstarší družba řekl: „Sebereme se u nevěsty.“ I potom byla veselka v noci. Nevěsta zůstala u ženicha, všichni žili v jedné budově.

Jak jste se poznal se svojí manželkou?

Byly zkoušky. Každý večer chodili rodiče pro holky. Jeden večer přišlo a byla tma. Mojí Doroty máma nepřišla. „Doprovodíme ji. Děkuju, kamarádi, už jsme blízko, nebojíme se.“ Zůstali jsme sami. Museli jsme se schovat do nějakých vrat. Zabavovali jsme se vod Kateřiny do 1. května. Tak to bylo pěkný.

Jak vypadal masopust?

To byla hlavní zábava. Masopust trvá tři dni. Chodili po vsi, od stavení po stavení. Všude ve stavení byli dočkaný s pěkněma koláčema, s pitím, s čajem. To se špásovalo. Dopoledne se šlo po vsi, odpoledne muzika. Potom taky outerý dělaly se veselky, že kluk se volí jako nevěsta, nevěsta se volí jako ženich. A taky byli mládenci a družičky. V každým dvoře se tancovalo, zpívalo a pilo. Teď pijou jen kyselou vodu z oka (perlivou vodu). Pak se šlo na muziku, tam se vyváděly komedie. Ve středu se pochoval masopust, v půl noci si jeden leh na stolic, posypali ho moukou, jako když je mrtvý. A zpívali mu, jako když vopravdu umřel. Naposledy ho vysypali ze stolice.

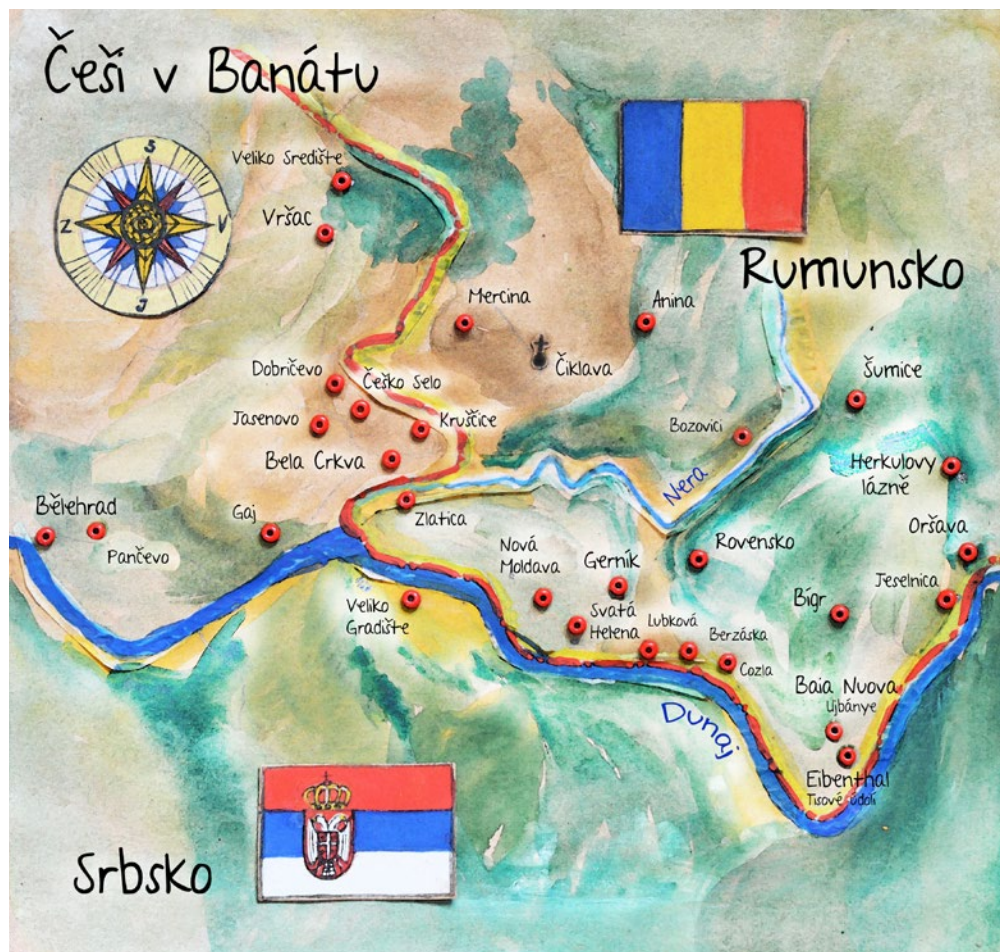
Jak byl postaven kostel?

My jsme přišli před 190 roků a snažíme se zachovat jazyk a kulturu. Jsme katolíci. Kostel byl zasvěcen Svatej Trojici. Svátá Trojice je vždycky kraj května. To chodí procesťví, kaplička byla stará, tak jsme postavili novou a zasvětili ji svatému Václavu, protože svatej Václav je ochránce českýho národa. My jsme přece Češi. A je ochránce sedláků a my jsme sedláci. Tak i teď chodíme tam. A kostel, to je dlouhá pohádka. Neměli jsme kostel. Kde byla větší stavba, sednice, tam se sbírali Češi. Když se sebralo víc Čechů, sednice byly malé. Tak se domluvili, aby kostel stavěli sami. 100 Čechů bylo. Každý s vozem přivez písek, kamení. Našli nějakýho Němce, Maďara, kterej byl inženýr, kterej stavbu vedl. Stavěli kostel devětset jedenáctýho roku. Udělali ho krásnej. Má 120 roků, pěkněj, vysokej. Za čas komunismu to bylo vopuštěný. Když přešel čas komunismu, proč bysme se nesebrali a nespravili ten kostel. A tak jsme vybrali 15 upřimných poctivých lidu. Taky jsme přivezli, co bylo potřeba. Chodili jsme po vsi a byli jsme u pana biskupa. Řekli jsme, že máme ideu spravit kostel, že budeme chodit po vsi pro závdavky. On řekl: „Jozefe, koli seberete závdavek, tolik já vám přidám.“ I sebrali jsme 25 tisíc dinárů. Řekli jsme panu biskupovi: „Dáte nám, co jste slíbil?“ Dal nám 25 tisíc dinárů. 50 tisíc dinárů, to už je hodně. Všichni začali spravovat kostel, sundali starou fasádu, dali novej vomítek. Voni žádaj 70 tisíc, a my máme jen 50. Trochu jsem se lek. Naši katolíci jsou poctiví lidi, a když viděli, že to udělali krásně a bylo potřeba pomoct, tak každej dal. Šli jsme po vsi a sebrali 20 tisíc a vyplatili mistry. Takže jsme potom zavedli elektriku. Kostel stojí jako včera volílenej. Kdo přijde k nám, říká, že máme krásnej kostel.

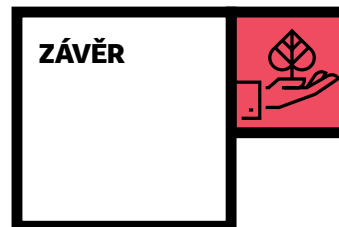
Jak jste stavěli Český dům?

My jsme měli mladé, neměli jsme Český dům. Teď máme dům, a nemáme mládež. Scházeli jsme se po sednicích, pak jsme našli větší budovu a nazvali jsme to Česká beseda. Scházeli jsme se tam a měli jsme tam knihy. Snad jsme byli svornější. Potom jsme udělali styky s Českou republikou. Přišla k nám Judita Štouračová, velvyslankyně. Ona nám moc pomohla. I pomohl nám Petr Brodský a Petr Kolínský. Když oni viděli, že jsme poctiví, dávali nám, co jsme žádali. Není dobrý toalet – dali tolik, udělali pěkný nový toalet. Teď je dům Český besedy, chodí tam Srbáci i Čechy. Koupili jsme nábytek pro 100 duší. Divadla se tam dělají. Jsme velmi rádi, když přicházejí hosti z České republiky. Jsme jim dlužni.

Češi v Banátu, autorka Alena Havlová

Tato kniha vypráví osm příběhů českých krajanů, z nichž většina pochází z oblasti srbského Banátu. Snažil jsem se vybrat osobnosti různých profesí, zaměření, vzdělání i zájmů. Každé vyprávění je originální a trochu jiné, přesto všechna spojují tři znaky.

Prvním znakem je vztah k práci. Možná je to dáno krásnou a trochu drsnou oblastí Banátu, kde se na živobytí musí hodně pracovat. Nejen zemědělství, ale i podnikání zde dá více práce než v Česku. Naši krajané v Srbsku jsou naučení tvrdě pracovat a při vyslovení slova dovolená se jen pěkně usmějí.

Dalším společným znakem pro naše krajané je víra. Jejich předci odcházeli před téměř dvěma sty lety ze svých domovů v myšlenkách, že najdou nový a lepší svět. Opak byl pravdou. Zbyla jim naděje a také víra. Ta jim zůstala dodnes a je pro ně velmi důležitá.

Poslední věc, která mě zaujala u všech vyprávěčů, je jejich pozitivní vztah k domovu předků. Všichni mluví o České republice s úctou a se zvláštní jiskrou v oku. Jejich předci dokonce skládali o matičce České zemi i básně.

Pracovitost, víra a patriotismus českých krajanů mě zaujaly a inspirovaly hned na začátku mého působení v Srbsku.

Poděkování

Chtěl bych poděkovat českým krajanům, kteří se s ochotou zapojili do našeho projektu, za jejich čas na vyprávění, fotografie a ochotu se podělit o své životní příběhy.

Chtěl bych také poděkovat Olze Vlachové za velkou podporu a pomoc při realizaci této knihy.

Stanislav Havel

Češi ve světě, příběhy 5
Srbsko

Autor: Stanislav Havel
Editace textu: Olga Vlachová

Vydal Dům zahraniční spolupráce
v roce 2020
www.dzs.cz

Grafický design: orange5 creative studio, s.r.o.
Tisk: AF BKK, s.r.o.
Náklad: 300 ks

Autorské příspěvky nemusejí vyjadřovat názory redakce.

V zájmu sjednocení pravopisné a grafické podoby jsou texty jednotně upraveny podle současných Pravidel českého pravopisu, podrobnější informace jsou souhrnně uvedeny v pokynech pro přispěvatele časopisu Krajiny češtiny. Pokud jsou uveřejněné texty doslovným přepisem vyprávění v češtině, jsou ponechány v původní podobě.

Dům zahraniční spolupráce (DZS)

Na Poříčí 1035/4
110 00 Praha 1

☎ +420 221 850 100

✉ info@dzs.cz

www.dzs.cz

Facebook

www.facebook.com/dumzahranicnispoluprace

Instagram

www.instagram.com/dzs_cz

Twitter

twitter.com/dzs_cz

LinkedIn

www.linkedin.com/company/dzs_cz

YouTube

bit.ly/DZStube

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

PROGRAM PODPORY
ČESKÉHO
KULTURNÍHO
DĚDICTVÍ
V ZAHRANIČÍ